

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

59

2002

VERDAGUER
VIST PER MARAGALL

M. ÀNGELS VERDAGUER

QUADERNS

VERDAGUER VIST PER MARAGALL

M. ÀNGELS VERDAGUER

fjm
FUNDACIÓ JOAN MARAGALL
CRISTIANISME I CULTURA

Editorial Claret

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL
CLARET

M. Àngels Verdaguer Pajerols (Manlleu, 1972) és llicenciada amb grau en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona. Va llegir la tesi de llicenciatura, «Primavera» de Jacint Verdaguer: estudi i edició, amb què obtingué el premi extraordinari. Té inscrita la tesi doctoral: «Flors del Calvari» de Jacint Verdaguer: estudi i edició. Va publicar dins *Anuari Verdaguer 1995-1996* «Aproximació a una lectura de *Flors del Calvari*», que presentà al IV Col·loqui sobre Verdaguer. Té en premsa «Cartes d'Anicet de Pagès de Puig a Narcís Oller i Francesc Matheu: el cas dels Jocs Florals de 1896», «Des de l'Havana, mar endins: un poema inèdit de Jacint Verdaguer» i «Jacint Verdaguer, de la creu a la glòria, a propòsit de *Flors del Calvari* i *Al Cel*». Gaudeix d'una beca predoctoral de la Generalitat de Catalunya al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. És membre numerari i secretària de la Societat Verdaguer i del Comitè Organitzador del V Col·loqui sobre Verdaguer.

Edició: Isidre Ferré
Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)
València, 244, 2n – 08007 Barcelona

Primera edició: maig de 2002

Editorial Claret, s.a.u.
Roger de Llúria, 5 – 08010 Barcelona
Imprès a Edim
Badajoz, 145-147 – 08018 Barcelona
ISBN: 84-8297-567-6
Dipòsit legal: B. 20.717-2002

ÍNDEX

VERDAGUER VIST PER MARAGALL	
1. Maragall, lector de Verdaguer	7
2. Maragall, creador d'un Verdaguer	14
A tall de conclusió	22
ANTOLOGIA DE TEXTOS	25
APÈNDIX	57

En una llibreta-agenda de 1907-1911, conservada a l'Arxiu Joan Maragall, hi ha escrit de mà de Maragall, com a anotació del dia de Dijous Sant i amb data del 7 de juny de 1910, el següent poema, no inclòs en cap dels seus llibres:¹

Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Salm, 4)

AL CIM

El sol se n'anava
quan jo hi he arribat.
La copa dels pins ja era negra,
pro el tronc tot daurat.

El cim tot vermell del sol, que es ponía
una mica a ponent del Montserrat;
i la muntanya santa resplendia
d'un encès morat.

Mes el sol ha tombat la carena
i tot s'ha apagat.

He baixat. En la terra enfosquida
no restava ni un rastre de sol
i al vell fons de la Vila Joana
començava a cantâ un rossinyol.

Si en moltes ocasions en els versos de Jacint Verdaguer el rossinyol és la imatge del poeta (a voltes la imatge d'ell mateix), també ho pot ser en

---

1. Recollit a JOAN MARAGALL, *Obres Completes*, vol. I, Barcelona, Selecta, 1960, p. 106 (Biblioteca Perenne).

aquests de Joan Maragall: el rossinyol que canta a Vil·la Joana podria representar el correlat literari del mateix Verdaguer.

Els boscos de Vallvidrera eren un espai habitual en les sortides o els passeigs de Maragall, sobretot des que fixà la seva residència a Sant Gervasi l'any 1899. El valor que s'assigna a aquests indrets ve donat per la comunió en ells de la vida ciutadana i la natura. A «Pensant en mossèn Cinto» (1911), considera aquest paratge de Vallvidrera com a racó perfecte per a Verdaguer:

Cada vegada que passo per la carena del Tibidabo cap a Vallvidrera, veig a baix la gran casa on morí mossèn Jascinto Verdaguer [...]. Era un lloc ideal per un poeta com ell estar entre boscos i amb bona vista als espais de Catalunya però a vora de ciutat per a estar completament acompanyat dels seus deixebles i amics.

En el poema «Boscos de Vallvidrera», Maragall utilitza, altra vegada, el lloc i el paisatge de Vallvidrera, entre d'altres coses, com a fil de record del poeta Verdaguer:

Ai, boscos de Vallvidrera,
quines sentors m'heu donat!
Tenia el mar al darrere
i al davant el Montserrat,
i als peus els llocs del poeta
que ja és a l'eternitat.
Més enllà d'altres carenes,
el Pirineu, tot nevat,
i aquell dolç país de França
que deu sê a l'altre costat...
Ai, boscos de Vallvidrera,
quines senyors m'heu donat!²

Aquestes notes de Maragall ofereixen imatges d'un paisatge proper als dos escriptors. No és estranya, però no deixa de ser significativa la identificació d'un lloc, Vallvidrera-Vil·la Joana, amb aquell poeta, Verdaguer, que hi passà encara no un mes fins que hi morí el dia 10 de juny de 1902 a la tarda, instant en què diuen que sortí en aquells boscos un raig de sol que il·luminà un moment les fulles envernissades de pluja. Lloc i poeta restaren vinculats per sempre, des de la seva mort fins avui. Maragall ja se'n va fer ressò. És un petit indici de la mitificació que s'anà gestant, tant del poeta com dels indrets que eren representatius de la seva vida.

Les ratlles introductòries que segueixen repassen la coneixença personal i intel·lectual que varen establir Joan Maragall (1860-1911) i Jacint Verda-

---

2. El poema és datat l'1 d'octubre de 1905; cf. JOAN MARAGALL, *op. cit.*, p. 105.

guer (1845-1902), a través de la lectura dels escrits i documents d'un i altre (cartes, articles, poemes); intenten remarcar i perfilar, també, quin va ser el tractament literari i crític que Joan Maragall féu de Jacint Verdaguer, el representant de la Renaixença literària i de la generació poètica anterior a la seva, i, alhora, donen un tast del que van significar Josep Soler i Miquel i Josep Pijoan en la relació Maragall-Verdaguer.

Per a l'anàlisi d'aquests punts, s'han marcat dos períodes, de 1895 a 1902 i de 1902-1903 a 1911, atès que l'estudi cronològic del material i dels papers conservats permet fer lectures interessants —d'altra banda, previsibles— de l'ús, per part de Maragall, de l'obra i la figura de Verdaguer abans i després de la mort del poeta de Folgueroles. Les dates són clares. El 1895 és l'any de la publicació del llibre *Poesies*, el primer controlat per Maragall i l'inici del contacte personal documentat amb Verdaguer; el 10 de juny de 1902 es produeix el traspàs de Verdaguer i el 5 de juliol de 1903 les seves despulles es traslladen definitivament al cementiri de Montjuïc; el desembre de 1911 mor Maragall.

I. MARAGALL, LECTOR DE VERDAGUER (1895-1902)

Deu li dongui molts anys de vida y li mantingui y si cal li aumenti, la tranquil·litat d'esperit y les forces pera cantar los esplendors de la seua Gloria. De totes menes, sense excepció. Aixís ho desitja també'l Maragall (en això, ademés de aná units *nos ab nos*, ho anem pe l'atracció de vosté), qui d'ací á dos mesos tindrà'l gust de poderli enviar lo tomet de poesies que al últim comensa á preparar. Hi trovará uns *Goigs á la Verge de Nuria* y un *ciclet* de cinch o sis poesies de Nadal.³

Josep Soler i Miquel (1861-1897) adreça aquests mots a Jacint Verdaguer l'any 1895 i, segurament, la carta assenyalava l'inici de la relació literària i personal entre Maragall i Verdaguer; és probable que fos el mateix Soler i Miquel qui incités Maragall a enviar el volum *Poesies* de 1895 a Verdaguer i qui els presentés. La primera carta de Verdaguer a Maragall, del 3 d'abril de 1895 des de la Gleva, acaba així:

Salude, quan lo veja a nostre bon amich Joseph Soler.⁴

---

3. Fragment d'una carta de Josep Soler i Miquel, amic íntim de Joan Maragall, dirigida a Jacint Verdaguer, del 21 de gener de 1895 (carta 1079), dins *Epistolari de Jacint Verdaguer* (transcripció i notes per J.M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas), vol. IX (1894-1896), Barcelona, Barcino, 1986, p. 45-46.

4. *Ibidem*, carta 1.092, p. 62.

Soler i Miquel «s'havia sentit seduït per l'obra i l'experiència de Verdaguier», en paraules d'Isidor Cònsul.⁵ Havia escrit «La última etapa de un alma. Cuento», inspirant-se en una trobada amb Verdaguier durant un viatge d'unes hores el desembre de 1894, quan aquest residia a la Gleva, i utilitzava un to molt abrindat en adreçar-se per carta a Verdaguier. Qui sap si, en certa manera, havia contagiad Maragall d'aquesta seducció i aquest abrindament. En aquell «conte» repassa la trajectòria poètica de Verdaguier, des dels grans poemes èpics fins als poemes més íntims i lírics dels anys noranta, amb un cert valor i intenció de síntesi; ofereix la imatge d'un poeta coneixedor de la terra, del paisatge i de la literatura antiga i, alhora, apunta el vessant de la missió religiosa d'un poeta-sacerdot. Aquest text és, sense cap mena de dubte, un bon punt de partida per a l'estudi dels articles de Maragall sobre l'obra i la figura de Verdaguier.

La influència de Soler i Miquel, fins a la seva mort el maig de 1897, va més enllà de la responsabilitat de la coneixença de Verdaguier. Glòria Casals insinua aquesta relació de dependència pel que fa als poemes i a la crítica de Maragall d'aquesta manera:

Va actuar d'agitador perquè l'oda que Maragall havia començat uns anys abans no s'acabés mai i perquè no es deixés «dur a la tranquil·la / aigua mansa de cap port». L'un, Soler, provocava; l'altre, Maragall, executava, escrivia. Aquesta mena de comunió-identificació ja feia temps que durava i la podem resseguir sobretot en els treballs de crítica literària d'un i altre. El mètode impressionista, el rebuig de qualsevol sistematització o preceptiva i el fet d'entendre la crítica com a creació, són a la base dels *Escritos* de Soler i Miquel. La teoria crítica que Maragall insinuarà a *Un poeta leridano* i que formularà a l'*Elogi de la poesia* parteix de l'obra de Soler.⁶

Es poden trobar algunes mostres que, encara que s'escapin dels límits temporals marcats en aquest primer període, ofereixen una visió més completa de la semblant manera d'entendre i de valorar Verdaguier. En primer lloc, en el petit repàs biogràfic de 1902, «Jacinto Verdaguier», Maragall escriu el següent paràgraf:

La impersonalidad del poeta no es tan absoluta en sus obras místicas como en los grandes poemas; pero tampoco muestra en ellos toda su alma, sino una expresión de ella. —¡El hombre, el hombre!— pedían muchos a *Mossèn Cinto*, como doliéndose de que los hábitos sacerdotales impidieran verlo.

---

5. JACINT VERDAGUER, *Sant Francesc* (a cura d'Isidor Cònsul), Vic, Eumo, 2001, p. 84 (OCESV, vol. 15).

6. Davantal dels «Goigs a la Verge de Núria», dins JOAN MARAGALL, *Poesia. Edició crítica* (a cura de Glòria Casals), Barcelona, La Magrana, 1998, p. 160.

D'altra banda, Soler i Miquel havia escrit en «La última etapa de un alma. Cuento»:

Quando á tanto llegaba ya la fuerza del poeta creador, le dijo una voz de hombre á quien se escucha, que prosiguiera más animoso que nunca en ese camino, que ya había llegado á las fibras del corazón humano (¡al hombre, al hombre!), la más excelente y digna materia de todo gran poeta. Pero como si otra voz le anunciara, ya de una manera irresistible, que no hay hermosura exterior comparable á las interiores hermosuras del alma, cesó en sus cantos el poeta de la naturaleza, apartándose de ella y del hombre de la tierra.

Més enllà de les coincidències textuais, Soler i Maragall conflueixen en la periodització de l'obra poètica verdagueriana: de cantor de la terra i la naturalesa (poeta èpic de *L'Atlàntida*) a cantor cada vegada més acostat a l'home (poeta del *Roser de tot l'any*, per exemple), encara que amb una fase intermèdia en què es barreja l'èpic i el líric (*Idil·lis i cants místics*). Soler i Miquel repassa aquestes etapes en quatre pàgines i sense concretar títols ni noms; Maragall ho detalla molt més i hi afegeix la idea de Verdaguer-creador del verb català modern, que no es troba en Soler.

Els dies 9 i 16 de novembre de 1895, Soler i Miquel havia publicat la crítica de *Sant Francesc* a *La Vanguardia*. No deu ser casual que Joan Maragall dediqués el seu primer article a aquest mateix recull i a *Flors del Calvari*, dos llibres de Verdaguer amb una temàtica prou propera (*Diario de Barcelona*, 14 de gener de 1896). Ambdós coincideixen a veure el «Poema» com a mirall de l'experiència personal del poeta i l'expressió del seu interior. A més a més, l'article de Maragall sembla la resposta al de Soler i Miquel; tots dos busquen l'origen de la nova poètica intimista i lírica dins l'obra verdagueriana, però Soler diu al final de l'article:

No creo acabada mi tarea sin el estudio del *Roser de tot l'any*, la vibración más fuerte del alma de Verdaguer, cuyas ondas se cruzan inevitablemente con las del *Sant Francesc*.

Al seu torn, Maragall comença amb les següents paraules:

Una nueva fuente ha brotado del genio poético de Mosén Jacinto Verdaguer, y esta fuente ha sido la poetización de su propia alma. Mucho de personal palpataba ya en aquel riquísimo breviario que publicó dos años hace con el título de *Roser de tot l'any*; sin embargo, allí no había aún la voluntad del poeta de gritar y mostrarse todo entero. Momentos de abandono sí los tenía; pero cortados y dominados en seguida por la voluntad de convertir todo sentimiento en substancia de un externo fervor religioso en el que había mucho del alma del poeta, pero que no era toda su alma.

És a partir de 1895 —any de la coneixença— que comencen les trameses mútues dels volums impresos, amb les corresponents dedicatòries autògrafes.

En la carta datada el 3 d'abril de 1895 a la Gleva (dos mesos més tard que la carta de Soler i Miquel), Verdaguer dóna gràcies per *Poesies* i en demostra la lectura, amb la clara referència al vers 30 de l'«Oda infinita», el poema-pròleg del volum:

Acabo de rebre ses belles *Poesies*, que he llegides mot per mot de cap a cap.

Del volum de Maragall, Verdaguer destaca les poesies dels cicles «Pirinenques» i «Tríptic de l'any», perquè «les entench mes per ser mes filles de nostra terra».

Són «A dalt del Pirineu...», «La vaca cega», «Goigs de la Verge de Núria» del primer grup i «Quaresma», «Corpus», «Nadal» del segon, sis poemes que poden acostar les dues maneres de fer poesia, la de Verdaguer i la de Maragall, però que, al mateix temps, són ben diferenciades en el fons. D'entre els llibres que havien pertangut a Verdaguer —ara a la Biblioteca de Catalunya—, es conserva el volum *Poesies* que Maragall li envià, amb la simple dedicatòria que hi estampà: «A Mossen Cinto Verdaguer / homenatge de gran admiració y estimació / de / J. Maragall».

Cinc altres dedicatòries de Verdaguer —que es conserven a la biblioteca de l'Arxiu Joan Maragall— permeten dilucidar la relació que es va establir entre ells a partir de mitjans dels anys noranta: al llibre *Sant Francesc* de 1895, on s'intueix una idea de comunió en una devoció que els agermana, Verdaguer escriu «A mon amich y confrare / D. Joan Maragall / Jacinto Verdaguer Pre. / Dia de sant Francesch / 1895»; al volum *Jesús infant* de 1895, «Sia Jesus amat de tots los cors. / Al amic poeta / D. Joan Maragall / ab qui sia avuy y / sempre / JESÚS INFANT / Vigilia de son Naxement / 1895 / Jacinto Verdaguer Pre.»; a *Flors del Calvari* de 1895, però amb data de 1896, «Al gotxayre de Nuria, / D. Joan Maragall, / son admirador y amich / que no l'oblida, / Jacinto Verdaguer Pre.»; al volum *Santa Eulària* de 1899, «Al ins-

---

7. Per exemple, segons paraules de Glòria Casals, referint-se als tres primers poemes de «Pirinenques»: «No hi ha en el paisatge pirinenc de Maragall l'agressivitat, la fantasia o el misteri que trobem en Verdaguer. Tampoc no hi ha el minucios detallisme ni la fabulació desbordada d'aquest. La consciència artística de Verdaguer no és la mateixa que la de Maragall. La de Verdaguer és essencialment èpica; la de Maragall és essencialment lírica. En Verdaguer el paisatge és al servei de la història i de la col·lectivitat. En Maragall, en canvi, el paisatge és al servei de la seva intimitat. [...] En un aspecte coincidiran Verdaguer i Maragall. Els Pirineus seran origen i símbol d'un caràcter i d'una voluntat d'ésser». JOAN MARAGALL, *op. cit.*, p. 142-143, n. 6.

pirat poeta y bon amich, / D. Joan Maragall, / Jacinto Verdaguer Pre.» i al d'*Aires del Montseny* de 1901, «Al poeta de les Visions / D. Joan Maragall, / son admirador y amich, / J. Verdaguer Pre.».

Maragall també va correspondre, com es pot comprovar en la darrera dedicatòria verdagueriana, amb el seu llibre de 1900, *Visions & Cants*, «Al Mestre Mossen Cinto Verdaguer / J. Maragall».

Enviar-se els llibres que anaven publicant era una pràctica habitual entre els escriptors; però no deixa de ser simptomàtic trobar a la biblioteca Maragall la majoria dels llibres de poesia de Verdaguer dedicats. Els mots *admirador* i *mestre* són presents en els de Maragall, *poeta* en els de Verdaguer i *amic* es va repetint en els escrits de tots dos: podrien ser fórmules de cortesia; tanmateix, sembla que van més enllà del respecte i la consideració d'un i altre.

Només tenim un petit indici de quina podia haver estat la coneixença personal entre ells —a part de ser epistolar,⁸ intel·lectual o professional, d'escriptor a escriptor— i ens el donà Maragall mateix en una conferència dedicada a «En Jacinto Verdaguer excursionista»:

Jo mai vaig ésser son company de camí, ni el trobí en cap lloc de passada, ni tan sols vaig arribar a conèixe'l prou per a endevinar com devia portar-se en ses sortides, ni recordo que en les poques vegades que tinguí la benaurança de que em parlés, me'n fes cap referència, ni menys ningú que de vista o de sa boca sabés com ell anava pel món me n'ha contat cap paraula [...]. I doncs, bé, és així: i, encomanant-me en aquest amor [al gran poeta i a la seva memòria], i no podent-me refiar de cap tret viu i corpori, m'he llançat a repassar els llibres que Mossèn Jacinto ha deixat dels seus viatges, i, combinant-los amb el record que jo tinc de sa persona i de lo que n'he sentit dir, he procurat representar [...] l'excursionisme d'en Jacinto Verdaguer.

D'aquesta manera Maragall devia construir els escrits sobre els volums de Verdaguer: repassant-los amb detall i basant-se en allò que ha quedat escrit. Les anotacions i els senyals de mà seva, que es troben en els exemplars de la seva biblioteca, documenten el sistema d'estudi que aplicava als llibres. Les marques, les ratlles i les notes responen a la preparació de les ressenyes i as-

---

8. A més de la carta del 3 d'abril de 1895, n'hi ha una altra que Verdaguer envia a Maragall l'any 1901, en la qual li presenta un escriptor teatral, Josep Abril: «J. M. J. / Sor / D. Joan Maragall. / Estimat amich: / Lo dador de la present es lo poeta dramàtic D. Joseph Abril, qui desitja parlarli un moment d'un assumpto, que recomano á V. Mane y dispose de son afm. amich qui no l'oblida, / Jacinto Verdaguer Pre. / 17 oct 1901». Josep Abril i Virgili va publicar el 1901 el seu drama *Iselda* a la Imp. Biblioteca Regional; a partir de llavors, quadres pastorils en un acte, el drama *Camí del vici*, la llegenda líricodramàtica *Montserrat* i un monòleg, entre d'altres.

senyalen, a parer seu, les composicions més destacades.⁹ Dos exemples són clars en aquest sentit:

1. A l'exemplar de *Flors del Calvari*, a més d'alguns senyals en llapis vermell en poemes com «Contrició» o «Sum vermis», Maragall actua de manera especial, perquè al final del llibre, on hi ha l'índex de composicions, llista una sèrie de números dividits en dues columnes; els que situa a la primera consignen les pàgines dels poemes més rellevants de la primera secció del llibre, «Crucíferes», i, a la segona, els de la secció «Esplais»; a l'article posa en relleu quasi tots els poemes que corresponen a aquestes pàgines, alguns copiant-los sencers, altres de manera fragmentària o alguns altres tan sols citant-los; a més a més, entremig d'aquest llistat anota la següent expressió, «s'estimula al sofriment bellament fins [...] y á la humildat», que correspon a l'esborrany de les línies de l'article ja molt més elaborades: «El alma atribulada para no desfallecer se excita al sufrimiento y a la humildad evocando la Pasión de Nuestro Señor Jesucristo y sugestionándose en aquel divino Amor, para hacerse superior al dolor propio, y hasta para ver si llega al místico ideal de complacerse en él.»

2. A *Flors de Maria*, a què dedica un article molt més breu, tot senyal del llibre en llapis blau significa o bé poema copiat en un fragment (en el cas de «La primavera» i «La Rosa de Jericó») o bé poema citat («Lo noi de l'Ave Maria», «Lo mirambell i l'alfabrega» i «Los tres liris»); només falla l'anotació «perfumada» de «Lo Gessamí», que no recull a la ressenya.

Maragall, doncs, treballava en l'elaboració de cada un dels seus articles a través d'una lectura atenta, ajudada per aquestes notes i aquests senyals. L'objectiu era la construcció d'un exercici de crítica amb un indiscutible treball acurat i travat al darrere.

Entre 1895 i el maig de 1902, Maragall va escriure tres articles-ressenya sobre quatre llibres de Verdaguer: el dedicat a *Flors del Calvari* i a *Sant Francesc* (1896); el que tracta de *Santa Eulària* (1899), i el de *Flors de Maria* (1902).¹⁰

---

9. Aquest sistema de senyals és freqüent en Verdaguer i en Maragall. S'inclouen en l'apèndix totes les anotacions, en llapis negre o de color, que s'han trobat en els llibres respectius, dedicats o no per l'autor. En el cas de Maragall —amb una manera de fer molt visible—, s'hi han inclòs, entre d'altres, *Excursions i viatges*, *Sant Francesc*, *Flors del Calvari*, *Flors de Maria*, els volums més marcats; s'hi han transcrit també dos esborranys manuscrits en papers solts, que es van trobar en l'interior del primer dels llibres i que corresponen a notes per a la conferència «En Jacinto Verdaguer excursionista». En el cas de Verdaguer, tant en *Poesies* com en *Visions & Cants*, s'hi veuen alguns senyals en llapis que marquen mots o versos que li devien cridar l'atenció.

10. Al *Diario de Barcelona* tots tres: «Sant Francesc. Flors del Calvari», 14 de gener de 1896; «Santa Eulària», 14 de juny de 1899; «Flors de Maria», 15 de maig de 1902.

Maragall observa una evolució poètica en Verdaguer —que va des de *Roser de tot l'any*, passa per *Sant Francesc* i acaba a *Flors del Calvari*— en la mesura que s'incrementa la poetització de l'interior del poeta, que és cada vegada més present i evident. *Flors del Calvari* és per ell on el sofriment del poeta i la resignació, el dolor i l'asserenament, les victòries i les derrotes es mostren ben clarament donant a conèixer l'home. Així, a mode de síntesi, Maragall assegura:

[...] es de lo más fuerte que ha producido la lengua catalana, que con ser la de Mosén Jacinto Verdaguer basta para que nos enorgullezcamos de que sea también la nuestra.¹¹

A la valoració de Verdaguer com a poeta èpic i místic (a vegades dur i sobri, a vegades tendre i pueril), Maragall afegeix la idea del poeta popular, del poeta de la senzillesa, de la mística familiaritat i sinceritat, de l'expressió natural i del llenguatge popular; així, també a manera de resum, afirma, després d'haver-se quedat captivat per la imatgeria viva de les flors amb què Verdaguer enceta el llibre *Flors de Maria*:

No conocemos en nuestros tiempos otro poeta que pueda hablar de esta manera.

Totes aquestes idees quedaran concretades en els articles, pròlegs i conferències del segon període, és a dir, tant en aquells escrits de síntesi i globalitzadors com en aquells de temàtica concreta i monogràfica, que Maragall féu després de la mort de Verdaguer.

A part d'aquestes crítiques als llibres —que parlen de literatura, dels seus temes i continguts—, hem trobat tan sols una referència personal al conflicte de Verdaguer. En una carta a Anton Roura del desembre de 1895 contesta d'aquesta manera a la que li havia enviat el seu amic:

Renoi quina envestida amb lo de Mossèn Cinto! Me plau veure't tan fresc de potències, iestic conforme amb el fons de la teva tremenda diatriba. Quelcom hi ha que dir a la conducta de Mossèn Verdaguer com a home o almenys com a sacerdot i com a caràcter humil i piadós que ell ha volgut mostrar-se sempre; però jo també crec que a un gran home com ell no se'l pot midar amb el mateix ras que a qualsevol altre, i que en té prou amb ser qui és per a tenir sempre raó.

---

11. Per a altres valoracions del mateix llibre (Ernest Moliné i Brasés a *La Renaixensa*, Alfred Opisso a *La Il·lustración Ibérica*, entre altres), cf. «Verdaguer i la poètica de la crisi (*Flors del Calvari*)», de Jordi Plens, dins *Anuari Verdaguer 1995-1996*, Vic, Eumo, 1999, p. 255-263.

A la biografia escrita amb motiu de seva mort, Maragall expressa amb paraules admiratives com Verdaguer va respondre —rebel·lant-se— a la crisi, però sense cap punta de crítica, ni burla, ni menyspreu:

La tribulación descendió al espíritu del hombre y la necesidad a su cuerpo; sus pasiones dormidas se agitaron, su razón fue puesta en tela de juicio, sus ímpetus soliviantados, sus flaquezas descubiertas y explotadas, y de entre el obscuro torbellino, irguióse un instante el hombre vehemente, irascible, el campesino de ruda faz y mano callosa y dura, el montañés que se rebela. Pero Verdaguer era sacerdote cristiano y se rebeló abrazando a la cruz. ¡Singular actitud!, ¡tremendo contraste! Verdaguer era poeta, y el poeta cantó las tribulaciones del sacerdote entre las pasiones del hombre. («Jacinto Verdaguer»)

Maragall no va escriure res més sobre el cas Verdaguer, ni oficialment a les pàgines del *Diario de Barcelona* ni de manera privada a les cartes: no es pot assegurar, per això, quina era realment la seva opinió sobre el conflicte; en aquella carta i en aquest text, però, no jutja Verdaguer sinó que el tracta com a un home-poeta especial, un gran home; en un altre lloc, l'anomenarà heroi.¹²

2. MARAGALL, CREADOR D'UN VERDAGUER (1902/1903-1911)

En aquest segon període, després que Maragall es consolidés com a poeta —amb la publicació del seu segon llibre *Visions & Cants* (1900)—, com a crí-

---

12. Existeixen dos intents d'explicar què opinava Maragall del conflicte de Verdaguer. En el primer, Josep M. de Sagarra, citant l'article «Jacinto Verdaguer» de 1902, veu un Maragall poc generós amb la figura i el problema de Verdaguer i immers en la confusió i incomprensió generalitzades sobre el cas; amb la carta a Roura de 1895, conclou, però, que «no és que Maragall estigués absolutament d'acord amb l'actitud de mossèn Cinto; és a dir, les reserves d'aquesta carta són les mateixes reserves de l'article que abans he transcrit. Però l'afirmació final situa el problema en el lloc en què caldria haver-lo situat des d'un principi»; i una mica més avall, rebla la idea: «Aquesta raó que reconeix Maragall és la raó plena i absoluta que avui dia es desprèn de la figura del poeta i de la figura de l'home, admirablement foses en la vida i en l'obra de mossèn Cinto» [*Verdaguer, poeta de Catalunya*, Barcelona, Proa, 1968, p. 148-152]. Josep Pla a «Verdaguer i Maragall» intenta deixar constància de l'opinió de Maragall sobre Verdaguer i el conflicte, transcrivint les suposades paraules de Josep Pijoan, que li serveix de testimoni; entre moltes altres coses, diu: «Verdaguer li fugia, se li escapava. No acabà mai de veure-ho clar» o «Tot plegat ho considerarà una cosa increïble, impensable, un dels fets més desorbitants ocorreguts en el seu temps. Per Maragall era massa. Home humaníssim, parlà sempre de Verdaguer amb una gran pietat, però sovint veié el fons de comediant, d'exhibicionista, que Verdaguer tenia, el seu orgull i la seva vanitat» [*Joan Maragall (un assaig)*, Barcelona, El Trident, 1994, p. 139-148].

tic i periodista —amb la col·laboració assídua en la secció de crítica literària i artística des de 1899 al *Diario de Barcelona*— i com a home públic —amb el reconeixement institucional i l'obtenció del càrrec de president de l'Ateneu Barcelonès el 1903—, elaborà escrits de creació, de reivindicació o d'encàrrec, que el refermaren dins el panorama literari i cultural.

Entre 1902, just a partir del mes de juny, i 1903, es concentra un altre tipus d'escrits (una reflexió-anècdota: el comentari sobre la creu d'Alfons XII oferta a Verdaguer, «El Rey y el poeta»; una síntesi biogràfica, «Jacinto Verdaguer»; i dos poemes bastant circumstancials),¹³ mostres del que és habitual fins a 1911, en què apareixen altres formes d'expressió (discursos, pròlegs, textos de prosa breu, etcètera).

Durant aquells deu anys, doncs, Maragall s'encarà amb Verdaguer des de set perspectives diferents. A més dels dos textos de 1902 i dels poemes de 1902 i 1903 ja esmentats, escrigué l'article d'opinió «El monument a Verdaguer» el 1904, el pròleg al llibre *Discursos*, la conferència «En Jacinto Verdaguer excursionista» l'any 1905 i, per últim, la prosa «Pensant en mossèn Cinto» el 1911.

Maragall es permet el luxe de *pensar en Verdaguer* sencer i complet, com a poeta (sobretot com a poeta), com a home i com a sacerdot. Desapareixen les ressenyes dels llibres, malgrat que s'aniran publicant bastants volums durant els primers anys del segle xx. Maragall coneixia alguns d'aquests llibres pòstums,¹⁴ però només a un, *Discursos* (1905), dedica una atenció especial fent-ne la presentació a mode de pròleg.

En aquest volum, Maragall hi descobreix les empremtes d'aquell que era essencialment poeta (no home de discursos); ho exposa en aquest fragment:

El seu do era el del poeta que expressa ses visions en la síntesi sentimental i profunda del vers, o bé senzillament explica els seus estats d'ànima més planers en una prosa viva i nodrida d'imatges que té encara un ressò i un reflex del llenguatge sant de la poesia.

---

13. Un poema escrit arran de la mort de Verdaguer: la quarteta decasil·làbica «Per la tomba de mossèn Cinto» publicada l'1 de novembre de 1902 al número extraordinari de *Catalunya Nova*. L'altre, amb motiu del trasllat definitiu de les despulles al cementiri de Montjuïc, primer acte a què Maragall va assistir com a president de l'Ateneu Barcelonès: «Del Montjuïc, en la tomba nova d'en Verdaguer», *Il·lustració Catalana*, 12 de juliol de 1903, inclòs al volum *Enllà* (1906). Vegeu-los tots dos a JOAN MARAGALL, *op. cit.*, p. 662-667, n. 6.

14. A la biblioteca Maragall hi ha els següents volums: *Viatges*, Barcelona, Biblioteca Popular L'Avenç, 1903 (amb anotacions); *Excursions*, Barcelona, Biblioteca Popular L'Avenç, 1904; *Cantic dels cantics, precedit de Els Jardins de Salomó*, Barcelona, Tip. L'Avenç, 1907; *Colom, seguit per Tenerife*, Barcelona: Tip. L'Avenç, 1907 (amb un pròleg de Josep Pijoan); *Prosa florida*, Barcelona, Biblioteca Popular L'Avenç, 1908. Hi falta, però, *Discursos*, entre d'altres.

També en un fragment d'«El Rey y el poeta» es resumeix amb mots especials la categoria que per a Maragall posseïa la figura del poeta ideal, encarnada en Verdaguer:

La voz juvenil del Rey ha dicho: «He aquí mi tributo de admiración al poeta que es una gloria nacional». [...]

De la región serena de los acordes trascendentales entre majestades, pueda esta armonía descender a alegrar al pueblo en lo más profundo de sus entrañas. Esto será si el Rey se mantiene en la alta esfera donde los reyes pueden alreñarn con los poetas, y si el pueblo sabe levantar hasta ella de continuo su voz vibrante y pura.

En la conferència «En Jacinto Verdaguer excursionista» analitza el punt de vista de Verdaguer —com a poeta, home de pagès i sacerdot— des del qual es mirava la terra pròpia i l'estrangera, que queda resumit d'aquesta manera:

[...] tot l'home: és dir, aquell fill de camp amb estre de gran poeta conreat pel seminari, fet sacerdot d'aquella mateixa fe innocent i amorosa que li ensenyà la seva mare, i que es troba cap-de-bror de la renaixença literària d'aquella mateixa llengua del seu poble.

Fou pronunciada al Centre Excursionista de Catalunya —i publicada en el seu *Butlletí*, núm. 132, de gener de 1906—, amb motiu de la «sessió commemorativa del XXIXè aniversari de la primera associació excursionista»:

Va celebrar-se'l dia 4 d'aquest mes [desembre de 1905] y fou dedicada a la bona memoria del gran poeta y ferm excursionista en Jacinto Verdaguer, qual retrat va posar-se en aquesta diada en la galeria d'excursionistes ilustres del nostre Centre.

Molt sovint, en tots aquests escrits, Maragall sintetitza en frases lapidàries, que serveixen de conclusió del paper de Verdaguer en la seva època; la missió més gran que Maragall li reconeix, amb força insistència, és la d'haver fet reviure la llengua catalana i d'haver-la convertit en el vehicle nou que la literatura necessitava, amb la unió de la llengua culta i popular; així, per exemple, escriu:

El poeta catalán descendió de la montaña a la ciudad cantando su poema [*L'Atlàntida*], y nuestra lengua volvió a existir viva y completa, popular y literaria en una pieza. Él vino en el momento preciso en que había de venir porque, como todos los héroes, el momento lo creó él: y ésta es su gloria. Esto, el haber sido un creador, le forzó la admiración de las gentes propias y extrañas en vida; esto ha arrastrado tantos espíritus a contemplar palpitantes las vicisitudes de su vida y de su última enfermedad, y ha arremolinado a las muchedumbres incons-

cientes en torno de su cadáver llevado con música y honores al través del duelo agitado de las vías públicas, como el de un héroe. Eso tuvo de héroe: el haber creado una realidad; eso tuvo de poeta: el haber roto a hablar por todos en su tierra. [...]

Todo él está en nuestra nueva lengua catalana: fue su poeta, fue el poeta creador de ella, fue el Poeta, el Dante catalán. Ante su cadáver se ha inclinado la inmensa muchedumbre de los grandes y los pequeños, de los propios y los extraños, como forzados por el terrible viento que se precipita tras el vacío dejado por el paso de un creador. («Jacinto Verdagner»)

Tracta Verdagner com a heroi o creador màxim de la literatura catalana, com al Poeta en majúscula i com a ésser superior: una idea i una imatge característiques de la poètica modernista. D'aquesta manera, a «Del Montjuïc, en la tomba nova d'en Verdagner» de 1903, Maragall s'adreça al poeta:

Dorm, poeta, dorm, que els aucells ja canten:
tu, que aimaves tant i tant
els bells cants, seràs feliç
i faràs aquell somrís...

Per la gràcia del somrís,
has entrat en paradís.

A «Pensant en mossèn Cinto»,¹⁵ Maragall arriba a imaginar a Vil·la Joana una estada tranquil·la de Verdagner —un poeta— i construeix una mena de somni de com haurien pogut ser els últims dies de la seva vida. Hi exposa la idea modernista del poeta amb la funció de guia o de mestre, que des del seu redós de pau pot il·luminar el camí d'aquells que es troben immersos en la lluita de la vida ciutadana.¹⁶ Jordi Castellanos va descriure amb precisió l'objectiu de Maragall en aquest text:

Ofereix la imatge que ell hauria volgut que fos la del poeta en els darrers anys: un poeta còmodament instal·lat i socialment reconegut, que es projecta com una força harmonitzadora a través dels seus deixebles i admiradors sobre

---

15. *Juventut Teatral*, Any III, núm. 93 (8 de juny de 1911) p. 606-607. És un número dedicat a la commemoració de la mort de Verdagner i, així, hi trobem: «In memoriam», de La Redacció, «A Verdagner», poema de Laureà Dalmau i «Pensant en mossèn Cinto» de Joan Maragall.

16. El contrast entre la idea (o l'ideal) i la realitat (per exemple, la narració dels fets a JOSEP PEREÑA, *Els darrers dies de la vida de Jacint Verdagner*, Barcelona, Barcino, 1955) fa més impressionant i més colpidor el text de Maragall. Parlant de Verdagner, sembla que es refereixi a ell mateix com a poeta (hem de tenir present que l'escrit és de 1911, any de la mort de Maragall). Cf. una lectura del text de Maragall a JORDI CASTELLANOS, «Verdagner i Maragall, dos intel·lectuals», *Avui* (6 de març de 2002) p. 19.

una societat inevitablement carregada de contradiccions i conflictes. Maragall utilitza una imatgeria decadentista (l'estat de convalescència) en un sentit vitalista, en una demostració, l'any de la seva pròpia mort, d'aquesta funció emmiralladora que ha adquirit la imatge de Verdaguer.¹⁷

Maragall acaba aquesta prosa amb unes frases que recorden el «Cant Espiritual» (1910); també en el poema «Bosc de Vallvidrera», transcrit a l'inici, s'hi copsa la mateixa idea:

Deu meu, oh!, per què no li concedíreu aquesta posta lenta i suau al nostre poeta? El perquè, Senyor, Vós ho sabeu. Mes, deixeu-me creure que no és cosa vana l'imaginar-la jo tal com dic cada volta que de dalt de la carena miro aquella estada... Dixeu-me creure que l'esperit del mort la gaudeix amb mi des de la nova vida misteriosa que és ja la seva i que esperem tots, Senyor, en el si de vostra eternitat inconeguda!

Quan Maragall escriu aquests textos és un home de més de quaranta anys. A partir de 1902 manté un contacte indirecte —o no tant—, i totalment diferent, amb Verdaguer a través de la seva amistat personal amb el jove Josep Pijoan (1879-1963), una relació que comença cap al mes de març d'aquell any.

En efecte: a final de 1902 o principi de 1903, Eduard Marquina, amic de Pijoan i cunyat de Joan Moles, marmessor de Jacint Verdaguer juntament amb Ramon Turró, va suggerir el nom de Pijoan per tal d'inventariar i ordenar tots els papers verdaguerians inèdits després que els marmessors ja haguessin triat els que no tenien valor literari. Maragall devia estar informat de primera mà del desenvolupament de la feina i de l'existència de llibretes-dietaris íntims de Verdaguer entre tot el material.¹⁸ Tanmateix, en l'epistolari creuat de Maragall i Pijoan només es conserva una carta del maig de 1903, des de La Figuera, una masia del Pla de la Calma, al Montseny, una carta en què Pijoan escriu àmpliament a Maragall sobre aquesta tasca que li han encomanat, però sobretot li parla de la seva recerca per als fragments del poema inèdit que titulà *Colom seguit de Tenerife*, del qual va preparar una edició publicada l'any 1907:

---

17. Jordi Castellanos desenvolupa la idea que Verdaguer es converteix —a partir d'un determinat moment, cap a 1900— en una mena de mirall en què cadascú (des dels modernistes decadentistes, les opcions vitalistes/naturistes fins al catalanisme polític i el corrent catolicoregeneracionista d'inicis del segle XX) llegeix allò que vol; cf. JORDI CASTELLANOS, «Verdaguer i el Modernisme», dins *Anuari Verdaguer 1995-1996*, Vic, Eumo, 1999, p. 44.

18. Josep Pla, amb paraules del mateix Pijoan, assegura que Maragall conegué i llegí els papers personals i el dietari íntim de Verdaguer; i que en quedà impressionat, «exactament atabalat...»; Pla fins i tot reproduïx els mots i l'opinió de Maragall en conversa amb Pijoan, parlant del dietari; cf. referència a la n. 12.

L'endemà, aquí va ploure també. Vaig aprofitar-lo per atacar aquesta tasca de treure en net lo que's pugui del «Colom», que no és poca la feyna que portarà. Han anat sortint nous fragments del poema definitiu, que aumèntan l'importància de l'obra. Hi ha un tros que suposo que serà el començament del cant terç, y un altre de l'arribada a la illa, millor dit, el desembarch. Además, en els borradors o llibretas primitives hi he trobat moments d'interès tant per la resolució de la llegenda com per la desbocada fantasia del poeta.

Més avall, a la mateixa carta, Pijoan es posa a considerar l'estil del poeta de Folgueroles («limfàtic de boniqueses», amb «comparacions boges») dins el que anomena «propensió al romanticisme», propi, segons ell, del caràcter català; i segueix, després de posar-ne un exemple extret de *Colom*:

Yo no crech que es puga ya dir més entravesaments de bellasas en menos palabras. Ab tot, crech que és una cosa que deu respectar-se, que té grandesa y que no es perdrà res en publicar-la. Are comenzo a comprehendre a mosèn Cinto, y precisament potser ajudat d'aquests fantàstichs extravios. Quina carrera no hi ha des de aquets principis del seu gènit fins a ses últimes passions místicas! Pro una cosa las unifica y armonisa: és el romanticisme que informa a todas ellas. Mosèn Cinto fou sempre un poeta romàntich; l'últim pinàcul de la escola romàntica a Catalunya. Es necesita tota la cadena dels artistas del Renaixement català per produir un tipo tan acentuat dintre del seu caràcter com mosèn Cinto.

I quina llàstima! Aquet home tenia una dolça sensibilitat y fresca imaginació. Els cants que coneix del «Colom» tenen una senzillesa d'expressió verdaderament inspirada. Quina llàstima que aquet home no tingués algú que el dirigís ab bons concells! Avuy ens deixa una obra tarada pels estragos d'uns sentiments d'escola que no són gayre simpàtics [a] la gent del dia. Sembla que anem a entrar en un período de naturalisme en el bon sentit de la paraula.

Maragall li va contestar en uns termes que sonen a defensa de Verdaguer considerat com a poeta/artista per excel·lència:

Ara he rebut la seva carta y veig com ha aprofitat el temps, penetrant ab gran interès en la obra de mossèn Cinto. Ell n'és veritablement una gran personificació, d'aquesta tendència nostra a un ultraromanticisme per contrast ab la sequetat fonamental del nostre caràcter. Altrament, la reacció actual és ben natural; és com una oscilació instintiva de l'esperit cap a la naturalesa: així que's troba massa allunyat d'ella, esmaperdut. Pro en l'artista verdader, fins dintre dels més grans esgarriaments d'escola, hi batega el sentit directe de la vida que pitja enfora al través de tot lo sobreposat.

Per a Pijoan, Verdaguer passa a ser la figura clau d'aquella escola romàntica que veia superada per una línia naturalista més adient a la modernitat que ell defensava; Maragall, anant més enllà de les etiquetes de les diferents tendències literàries o estètiques (romàntiques o naturalistes), distingeix en

Verdaguer el poeta superior que beu directament de la vida i de la terra pròpies.

Pijoan i Maragall coincidiren en la valoració de la llengua popular pròpia de la «muntanya» —el representant de la qual era Verdaguer—, que portava l'essència de l'ànima catalana que es troba en la cançó popular. Josep Pijoan, en un text sobre Verdaguer que no publicà, diu:

De totes maneres en Verdaguer se va salvar per la cançó popular que el perseguia fins quan estava rodejat de Tallaferro i dels Atlants.¹⁹

Maragall no valora tant el poeta grandiloqüent de *L'Atlàntida*²⁰ com el poeta dels sentiments, el poeta liricomístic, el poeta que es mostra ell mateix i, alhora, aquell que arriba a ser *popular* o més proper al poble. A «Jacinto Verdaguer» és evident aquesta preferència, en trobar en els seus poemes patriòtics l'ànima del poble condensada en la seva manera d'expressar-se:

Por todos los caminos llegaba Verdaguer al pueblo, porque venía del alma del pueblo, de lo puro; y así creando el nuevo verbo catalán en todos los modos de expresión. «El Barretinaire», la «Oda a Barcelona» ¡cuán fecundos no han sido en patrióticos ecos!

Al costat d'aquesta idea del poeta popular i de la distinció de l'èpic i el líric (amb la preferència per l'últim), Maragall va donar-li la categoria de creador i de restaurador de la llengua catalana viva²¹ i la condició de Poeta de Catalunya.

---

19. «Sobre les opinions de Pijoan sobre Verdaguer», dins l'Apèndix d'ANNA M. BLASCO, *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*, Barcelona, PAM, 1992, p. 570-571. L'Apèndix inclou fragments de la llibreta manuscrita inèdita de Josep Pijoan, conservada a l'Arxiu Maragall. El fragment va ser reproduït també a «Josep Pijoan i Jacint Verdaguer» (*Anuari Verdaguer 1993-1994*, Vic, Eumo, 1995, p. 321-322). Anna M. Blasco conclou així la seva presentació de la relació Pijoan i Verdaguer (p. 297): «L'única cosa que crec que Pijoan verdaderament va valorar en Verdaguer era l'ús del llenguatge popular i concretament la relació amb les cançons. De fet és el tema que apareix recurrentment».

20. A «Jacinto Verdaguer», *L'Atlàntida* i el *Canigó* són considerats models de poemes impersonals, que creen un aparat de faula llunyana o d'herois de llegenda (encara que sigui nacional) que no atrau l'home actual. Hi ha en algun altre moment una crítica de fons en certs comentaris a favor de la poesia lírica, en detriment de la poesia èpica: «[...] caient clàssic característic dels poetes populars quan es posen a fer poesia *senyora*: penseu en certs cants èpics del nostre Verdaguer [...]» (Pròleg al llibre *Poesies* de Francesc Pujols) o bé «un bon capellà fonamentalment pagès i altament poeta que sent la natura més èpica que no pas lírica-ment» («En Jacinto Verdaguer excursionista»).

21. Maragall salva tot Verdaguer (no només el líric) quan es tracta de reconèixer-li el valor de la creació d'una llengua nova i viva. Al Discurs d'homenatge a Àngel Guimerà (1909), Maragall es refereix a «la ductilitat [de la llengua], que trobà la seva excelsitud en tota l'obra —en això incomparable— de Jacinto Verdaguer».

A part de l'anàlisi de Verdaguer (l'obra i l'artista), Maragall també es va sentir compromès i vinculat en els homenatges al poeta: números especials que se li dedicaven, al·locucions a favor d'una determinada actuació d'enaltiment²² o defensa d'un projecte de monument.

Aquest últim fet mereix una certa atenció pel que té de simbòlic. Maragall formava part de la Comissió executiva designada per la Diputació de Barcelona per alçar un monument a Verdaguer. Ja en una carta adreçada a Pijoan, del 3 de març de 1904, explicava així el sentiment de compromís respecte aquesta obra, després d'esmentar alguns punts possibles per a emplaçar-la, segons opinions d'entitats i personalitats diverses:

[...] en fi, jo em sento amb una certa responsabilitat i no voldria abandonar això a altres voluntats que poden ésser influïdes; i ara és el punt agut de la cosa: tots fan cas de lo que jo dic; jo puc errar-me, però almenys erraré per pur amor a la memòria de Mossèn Cinto, i em sembla que el disbarat no pot ésser tan gros.

El 27 de maig de 1904 es va reunir la Comissió, a instàncies de la ponència que havia redactat les bases del concurs de projectes per al monument, i a conseqüència d'aquesta reunió escrigué un article-queixa a *La Veu de Catalunya* (5 de juny de 1904) per mostrar la seva opinió sobre el punt més controvertit: el lloc d'emplaçament del monument. Hi expressa clarament què significa un tal monument i el perquè cal realitzar-lo, alhora que hi assenyala el valor i el relleu que per a ell té la figura poètica de Verdaguer. Singularitza el monument com al «monument nacional de Catalunya al seu poeta» i insisteix en la mateixa idea que ja havia apuntat a «Jacinto Verdaguer» (1902) i que repetiria a «En Jacinto Verdaguer excursionista» (1905), el poeta Verdaguer considerat el creador i restaurador de la llengua catalana:

[Verdaguer] revivà el foc sagrat del verb català que brillà poderós, fonent en una sola vida poderosa aquella dualitat malastruga. Des de llavors ja no hi hagué el català del *gai saber* i el català *del que ara es parla*; no hi hagué més que la llengua catalana alçant-se novament al cel, cantant tota viva.

En això en Verdaguer fou un creador, en això fou mestre de tots nosaltres que el seguirem, de tot el poble català que cantà les seves cançons sense trasmudar la llengua. Aquest és el gran deute de Catalunya a n'en Verdaguer, aquesta la glòria gran del poeta. [...] [E]n lo d'ésser el restaurador del nostre verb, el creador de la llengua viva del nostre renaixement, en això fuig de tota proporció, de

---

22. Segons sembla, va signar (fer?) una al·locució de la Joventut Catalanista que pretenia col·locar a Folgueroles, a la casa natal de Verdaguer, una placa commemorativa del naixement. Es va publicar a la revista *Enllà* de Molins de Rei cap al 1906. Vegeu el text a JOAN MARAGALL, *op. cit.*, p. 862, n. 1.

tota estimació, de tota comparació, de tot anàlisi: és senzillament el Poeta de la Catalunya nova.

Doncs bé; el monument a Mossèn Cinto ha d'ésser la glorificació d'això que he dit; i ara dieu-me si la glorificació d'això cap a la Plaça de Tetuan.

Maragall hauria situat el monument en un lloc elevat de Barcelona, dalt del Tibidabo,²³ perquè «les altures són inesquifibles, la vista de molt cel i de molta terra ho redimeix tot» i perquè allí, simbòlicament, la imatge de Verdaguer hauria estat a la vista de tota la ciutat de Barcelona i la Catalunya que cantà com a poeta i que recorregué com a excursionista.

A TALL DE CONCLUSIÓ

Emmanllevant les idees que s'han desenvolupat en les ratlles precedents dedicades al resseguiment de la relació Maragall-Verdaguer i les de Jordi Castellanos,²⁴ es pot apuntar que des de 1894, quan esclata públicament el conflicte de Verdaguer amb les altes jerarquies del poder, es viu un procés de reconstrucció del mite verdaguerià a través de la lectura modernista de Josep Soler i Miquel. Maragall hi entra de ple, en aquest procés: la valoració del poeta pur, místic i visionari, de l'escriptor professional dedicat al seu ofici —imatges que Verdaguer ajuda a donar d'ell mateix— i del nou espiritualisme de la poesia verdagueriana dels últims anys. És l'època en què Maragall comença la seva activitat com a crític literari al *Diario de Barcelona* i és aquí on concretà aquesta valoració, tot destacant aquell escriptor nou que es mostra ell mateix com a home i la seva gran personalitat en les creacions literàries.

Per al Maragall que se sap escriptor i intel·lectual de pes i que se sent amb una certa responsabilitat davant la societat i la cultura catalanes, Jacint Verdaguer, a partir de la seva mort, passa a ser el poeta per excel·lència i ideal. Amb els seus escrits, confirma una mena de mitificació de l'escriptor, amb la voluntat clara d'exalçar per sobre de tot la Poesia, i la seva conversió en sím-

---

23. El monument a Verdaguer es va realitzar el 1924, a la cruïlla del passeig de Sant Joan i l'avinguda Diagonal, és a dir, dins de Barcelona: fou obra de Josep Maria Pericas i Morros (que ja havia fet l'any 1908 el Pedró modernista de la Plaça Major de Folgueroles, dedicat a Verdaguer), amb l'estàtua de Joan Borrell i Nicolau i els relleus i escultures dels germans Oslé. Cf. RICARD VINYES, «La metàfora de bronze. El procés de monumentalització a J. Verdaguer (1902-1924)», *Espanya contemporània*, núm. 11 (1997) p. 65-86.

24. Cf. JORDI CASTELLANOS, «Verdaguer i el Modernisme», dins *Anuari Verdaguer 1995-1996*, Vic, Eumo, 1999, p. 27-47. Vegeu-hi l'interessant estudi sobre la recepció que el Modernisme fa de l'obra i la persona de Jacint Verdaguer.

bol i creador d'una llengua i d'una literatura —i si es vol d'un moment històric i literari. Maragall, malgrat tenir una sensibilitat poètica molt diferent, no discuteix la figura de Verdaguer,²⁵ que passa a formar part de la nòmina dels representants de la poesia renaixent i romàntica i és tractat com a «un dels grans mestres de la nostra literatura» o com al nostre gran poeta.

Joan Maragall coneixia la trajectòria vital i poètica de Verdaguer, per això va poder elaborar aquell «Jacinto Verdaguer», síntesi de la visió que en tenia. Verdaguer devia, també, conèixer l'obra de Maragall publicada en revistes i llibres. Què n'opinava més enllà de les paraules que José León Pagano reporta al retrat literari de Verdaguer, redactat després d'una entrevista que féu al poeta el 1901?²⁶ De *Poesies* valorà aquelles que s'acostaven més a la temàtica pròpia. Quina va ser realment, però, l'herència literària que Maragall recollí de Verdaguer? Fins a quin punt el tractament dels mateixos temes (el mar, Barcelona, els Pirineus, la pàtria, la fe, el llegendari popular...), però d'una manera diferent, «a la moderna», prové de l'anàlisi que féu i del coneixement que tingué de l'obra poètica verdagueriana? Què tenen en comú «El comte Arnau», l'«Oda nova a Barcelona» o el «Cant espiritual» de Maragall amb poemes de Verdaguer com «Lo comte Arnau», «A Barcelona» o «Sum vermis»? L'estudi d'aquests aspectes en Maragall ja formaria part d'un altre treball.

---

25. Al pròleg de *Notas críticas de literatura catalana* (Barcelona, Sala Parés Llibreria, 1934, p. 14), Josep-Sebastià Pons descrigué la crítica de Maragall i insinuà un possible tractament de favor aplicat a Verdaguer: «La majoria dels autors catalans del seu temps passen pel mateix sedàs depurador. Alguns, com mossèn Verdaguer, s'alliberen amb un somris i un frec d'ales.»

26. José León Pagano reproduïx els mots de Verdaguer: «Così, per esempio, lei vede il Maragall, che, fra i giovani poeti, è senza dubbio dotato di maggiore ingegno, procedere vicino al Rusiñol, che, fra i modernisti, va considerato come il capo, per la sua forza e per la sua singolarità.» Al principi del segle xx, León Pagano publicà una sèrie de retrats literaris d'escriptors catalans i castellans a la revista *La Rassegna Internazionale della Letteratura e dell'Arte Contemporaneo*, després recollits en dos volums per l'editorial de la revista. Titulà la sèrie dels catalans *Attraverso la Spagna letteraria (I Catalani)*. Colloqui con Angel Guimerà, Pompeyo Gener, Joan Maragall, Giacinto Verdaguer, Narciso Oller, Apeles Mestres, Ignacio Iglesias, Francesch Maheu, Santiago Rusiñol, Alexandre de Riquer (Roma, Edizione della Rassegna Internazionale, s. d. [1902]). Vegeu el text complet del retrat de Verdaguer, a cura de Ricard Torrents, dins *Anuari Verdaguer 1988*, Vic, Eumo, 1989, p. 229-242.

ANTOLOGIA DE TEXTOS

CRITERIS D'EDICIÓ

S'han escollit textos diversos que poguessin donar una àmplia visió del fer de Maragall en el camp de la crítica o en la literatura, complementat amb l'aspecte més personal de l'epistolari. No hi ha edicions crítiques dels escrits en català i en castellà de Maragall (articles i cartes), per això, en els casos que ha fet falta, hem regularitzat l'ortografia, conservant sempre la sintaxi, la morfologia i el lèxic de l'original maragallià. Tan sols la poesia gaudeix d'una edició crítica, els criteris de la qual han estat utilitzats com a font i base per a la resta d'escrits de Maragall. Tampoc no disposem d'un text normalitzat de les cartes de Jacint Verdaguer ni dels textos de Josep Soler i Miquel i Josep Pijoan; en aquests casos, s'ha regularitzat igualment l'ortografia mantenint els trets sintàctics, morfològics i lèxics dels autors.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Poemes

Els dos textos poètics s'han transcrit seguint l'edició de Glòria Casals *Poesia. Edició crítica* (Barcelona, La Magrana, 1998); van sortir publicats per primera vegada a *Catalunya Nova* (1 de novembre de 1902) i a la *Il·lustració Catalana* (12 de juliol de 1903).

Articles

Els articles estan extrets dels dos volums de les *Obres completes* (Barcelona, Selecta, 1960-61 [Biblioteca Perenne]), però s'han hagut de confrontar amb la primera edició a la premsa o en llibre perquè, en certs moments, s'hi observa alguna diferència significativa amb algun error de datació i de transcripció que s'ha esmenat:

- «*Sant Francesc. Flors del Calvari*», *Diario de Barcelona* (14 de gener de 1896).
- «Jacinto Verdaguer», *Diario de Barcelona* (19 de juny de 1902).
- «El monument a Verdaguer», *La Veu de Catalunya* (5 de juny de 1904).
- «Pròleg» a *Discursos (1867-1902)*, Barcelona, Tip. L'Avenç, 1905 (Col·lecció de prosistes catalans), p. V-VIII.

Un cas a part és «Pensant en mossèn Cinto», que no va ser recollit a les *Obres completes: Joventut Teatral* (Revista setmanal portavèu dels autors y actors novells), any III, núm. 93 (8 de juny de 1911) p. 606-07. Va ser reproduït, conservant l'ortografia original, a la conferència «Verdaguer i el Modernisme» de Jordi Castellanos, publicada a l'*Anuari Verdaguer 1995-1996*, Vic, Eumo, 1999, p. 44.

Cartes

Les cartes han estat copiades de les següents edicions, que transcriuen fidelment l'original:

- Carta de Verdaguer a Maragall (3 d'abril de 1895), dins *Epistolari Jacint Verdaguer* (transcripció i notes de J.M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas), vol. IX (1894-1896), carta núm. 1092, Barcelona, Barcino, 1986. Es conserva l'original entre les cartes rebudes de Maragall (calaix núm. 4, sobre núm. 123, carta 3) a l'Arxiu Joan Maragall.
- Carta de Maragall a Pijoan (6 de juliol de 1903), dins ANNA M. BLASCO, *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*, Barcelona, PAM, 1992, p. 145-146. A *Obres completes*, vol. I, *op. cit.*, p. 1019-1020, s'actualitza l'ortografia. L'original és a l'Arxiu Maragall (sobre 35, carta 1).

Textos d'altres

A l'inici i al final d'aquesta antologia, s'han inclòs dos textos d'altri (Josep Soler i Miquel i Josep Pijoan) que il·lustren molt bé la relació dels dos amics amb Maragall i sempre respecte de Verdaguer:

- «La última etapa de un alma. Cuento», *La Vanguardia* (18 de desembre de 1894). Recollit a JOSEP SOLER I MIQUEL, *Escritos* (a cura i amb pròleg de Joan Maragall), Barcelona, Tip. L'Avenç, 1898, p. 5-14.
- «Sobre les opinions de Pijoan sobre Verdaguer», fragment de *La veritable vida de don Joan Maragall* inexistent en *El meu don Joan Maragall*, dins l'apèndix d'ANNA M. BLASCO, *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*, Barcelona, PAM, 1992, p. 570-571. Va ser reproduït a «Josep Pijoan i Jacint Verdaguer», *Annari Verdaguer 1993-1994*, Vic, Eumo, 1995, p. 321-322.

RECULL DE TEXTOS

Els textos de l'antologia es presenten ordenats cronològicament, per tal de seguir l'evolució que s'ha assenyalat a l'estudi introductori.

De 1895 a 1902

- 1894 La última etapa de un alma. Cuento (JOSEP SOLER I MIQUEL)
- 1895 Carta de Verdaguer a Maragall (JACINT VERDAGUER)
- 1896 Sant Francesc. Flors del Calvari (JACINT VERDAGUER)

De 1902-1903 a 1911

- 1902 Jacinto Verdaguer (JOAN MARAGALL)
- 1902 Per la tomba de mossèn Cinto (JOAN MARAGALL)
- 1903 Carta de Maragall a Pijoan (JOAN MARAGALL)
- 1903 Del Montjuïc, en la tomba nova d'en Verdaguer (JOAN MARAGALL)
- 1904 El monument a Verdaguer (JOAN MARAGALL)
- 1905 Pròleg al llibre Discursos de mossèn Jacinto Verdaguer (JOAN MARAGALL)
- 1911 Pensant en mossèn Cinto (JOAN MARAGALL)
- 1923 Sobre les opinions de Pijoan sobre Verdaguer (JOSEP PIJOAN)

LA ÚLTIMA ETAPA DE UN ALMA. CUENTO¹

Hacía mucho tiempo que no había visto a X.² La última vez le ví *fugitivo*, evadiendo la comunicación y el roce de los hombres, encogiéndose y aislándose constantemente a la sombra de su Pastor. Era, hace más de un año, en una solemnidad, en una fiesta naturalmente algo aparatosa, expansiva a los ojos de todos, en la que parecía que no se encontraba bien, aunque palpitara al mismo sentimiento que la fiesta manifestaba.

Ahora le encontré en un rincón de un departamento de tercera, casi completamente ocupado por gente rural, por gente de su campiña; y me invitó, con natural afabilidad, a que me sentara en aquel compartimiento. Acogí y acepté gustosísimo la invitación.

* * *

X. se había dado a conocer como poeta y cantor de la naturaleza. Su visión y sentimiento poéticos, encariñados y sublimemente exaltados en la contemplación de las mudas grandezas y de las tremendas catástrofes naturales, las traducía en vivientes y palpitantes imágenes, que hacían cobrar alma y ser, individualidad, a las realidades que aparecen inanimadas e inertes a los ojos de la vulgar expectación. La fuerza de palpitación y vitalidad era tal que llegaba a infundir ternura a las cosas. Y en tan espléndida naturaleza, siempre

---

1. Mientras andaba perdido por las alturas, durante una excursión que hicimos el último verano a través de desiertas montañas, encontré borrosa una nota-impresión, que he tratado de traducir en forma de cuento, por parecerme la única algo apropiada.

2. Este cuento está inspirado en un viaje de algunas horas que Soler hizo en compañía del gran poeta Mosén Jacinto Verdaguer cuando éste residía en el Santuario de Nuestra Señora de la Gleva.

iluminada, nunca forjada por la poderosa fantasía, llegaron a aparecer seres humanos de tan enteros y delicados sentimientos, que alguno estuvo poseído de una tristeza llena de amarguras como el profundo mar; otro dotado de un corazón tan insaciable en puro anhelo que no podría llenarlo todo el universo; y una *estrella* de inocencia y amor que se apagó súbitamente en la noche de la locura, en cuanto adivinó la muerte de su amado. Cuando a tanto llegaba ya la fuerza del poeta creador, le dijo una voz de hombre a quien se escucha, que prosiguiera más animoso que nunca en ese camino, que ya había llegado a las fibras del corazón humano (¡al hombre, al hombre!), la más excelente y digna materia de todo gran poeta. Pero como si otra voz le anunciara, ya de una manera irresistible, que no hay hermosura exterior comparable a las interiores hermosuras del alma, cesó en sus cantos el poeta de la naturaleza, apartándose de ella y del hombre de la tierra.

El grave deleite que el poeta experimentara en la contemplación de la gran naturaleza, se adivinaba ya perfectamente en sus poemas; pero latía y resplandecía con extraordinaria y superior fuerza comunicativa en furtivas y borrosas notas en que desbordaba, y en lo posible se retenía y guardaba la desinteresada emoción que deja huella, y que más o menos imperfectamente traduce el artista consumado. Pero también en ellas, de una manera más paladina, se manifestaban otras impresiones más hondas. Si veía, aunque quizás en segunda y reflexiva visión, como coronamiento de una leyenda patriótica y religiosa, desvanecerse y esfumarse el reino de las encantadoras hadas paganas, al efecto mágico de los cánticos de los monjes cristianos, invasores y triunfantes,³ advertía, sin detenerse en su marcha, al aproximarse a una vieja y pequeña villa perdida en las más abruptas montañas de su patria, que la cruz de término salía a recibirle dándole seguridad de que no encontraría en el pueblo los herejes y guerreros de otros tiempos; y notaba, ya en su recinto, que el antiguo castillo feudal que, dominador del valle, se había erguido en medio de la población, acababa casi de perderse en ruinas, subsistiendo y quedando en pie la iglesia, única ahora dominadora.

Un aroma de candor infantil, que a momentos podría llamarse angelical, emanaba, sobre todo y constantemente, de esas simples notas de viaje, que a veces estallaban en abrasadoras chispas de ardiente anhelo celestial. Y es que al lado de la naturalista, regalada y abundante, fluía exquisita de aquella alma la vena de la poesía mística. Y aunque aquella no sólo no disminuía, sino que mejoraba, cegó, extinguida por la fuerza absorbente, por la pen-

---

3. El final, quizás epílogo, y una de las cosas primeramente ideadas, ejecutada ya durante el esbozo del plan de aquella obra literaria, fue un canto de dolor y de tristeza, la voz de las ruinas que cambian dos campanarios a distancia.

diente irresistible de la otra. Había ésta ya producido abundante y precioso caudal de cánticos en que andaban desleídas, a veces como brochadas, perlas de subidísimo valor, concreciones de ideas-sentimientos de inefable e inagotable fuerza expresiva. Percibíanse en algunos de aquellos cánticos sonidos de la universal armonía, emotiva y luminosa. El fuego del amor divino serpeaba abrasador en muchos de ellos.

Pero los mismos cantos místicos cambiaron de tono. Ni por acaso aparecían ya aquellos reflejos que, aun en todos los místicos católicos, presentan luces que a veces pueden parecer, a ojos profanos, de mera pero intensísima pasión humana. Descúbrese, por el contrario, en la nueva y última fase poética de aquel espíritu, una cierta *mièvrerie* (¡yo no puedo expresarlo!), algo de jugueteo de niño celestial que, yo no lo sé, pero creo que, lejos de expresar decaimiento, significa uno de los últimos triunfos del espíritu anhelante. El efecto total, al menos, es ya de una posesión completa y exclusiva, de una llama de amor viva, constantemente encendida y ardiente.

A poco de revelado ese estado de *penetración total*, que se explayaba y manifestaba en poemas sobre la infancia de Jesús, en flores místicas que a diario consagraba a su Amor... desapareció de entre los hombres. ¡La maledicencia y la malicia exhalaron inicua y torpe sordina!

.....
*¿Quién me dará alas como de paloma para emprender el vuelo y buscar reposo?
¡Ciertamente me alejé huyendo, y me quedé en la soledad!* Estas palabras del salmista, este grito del corazón del hombre que lloró tan amargo y desolado desencanto de la vida, y quedó clamando y ensalzando a Dios hasta su muerte, sin más reposo que la lasitud de su clamor, pueden dar idea de un alma excelsa, herida en lo humano e inflamada en amor divino.

.....
* * *

—He venido a la ciudad esta mañana —me dijo X.—, y ahora me vuelvo a... Llevo aquí unos libritos, algunos ejemplares de un excelente compendio de Catecismo, para los niños de la colonia. Nos han traído allí veinticinco muchachos de las escuelas públicas de... para que pasaran un mes de veraneo en el campo. Pero figúrese V., no llevan ningún libro. Como hemos sabido, hemos aprovechado los ratos de ocio en que el calor obliga a que estén recluidos en casa, para hacer algo por su educación. Ahora les distribuiré estos libritos, y podrán aprovechar más el tiempo. ¡Lástima que hayan venido por tan pocos días! Y V., ¿a dónde va?

—Voy a la montaña; haré algunas excursiones trepando y atravesando los altos montes. Es un deseo que no he satisfecho nunca, y que cada día siento

con mayor fuerza y viveza ¿V. no hace ahora excursiones? ¿No quiere V. volver a su querida montaña, para que le inspire nuevos cantos?

—No es probable, no pienso volver más. Ni escribiré tampoco más poesía *geográfica*... Ya que va V. por allí, vaya V. a ver... Encontrará V. un país hermosísimo.

De paso me hacía notar las hermosuras del paisaje, que él conocía bien y era nuevo para mí.

—¿Ve V. esos campos —me dijo— tan llanos y bien cultivados, ese gran paseo cubierto de árboles? Son parte de una gran finca. Toda esa comarca es muy fértil y la gente está bien acomodada.

Y más adelante, prosiguiendo en la misma conversación de antes, me decía:

—Yo no puedo leer a Goethe ni a Horacio: los encuentro fríos. Sus obras son piedras preciosas muy bien labradas, pero...

—Fr. Luis de León, aun con ser quien era, fue un horaciano en la forma, y aun, a la manera cristiana, en ciertos sentimientos... ¡Bien estudiaría y leería asiduamente a Horacio!

—Sí, pero para llenar de cielo lo que Horacio llenaba de la tierra... Ve V. a Virgilio sí, puedo leerlo todavía, por su sentimiento, por su ternura...

Y al preguntarle, después, si hacía mucho tiempo que vivía retirado en..., me contestó:

—Sí, hace más de un año que vivo allí, y ¡ojalá hubiese ido antes!

.....

Mientras él se entregaba con la lectura a una de sus religiosas prácticas cotidianas, pensaba yo, contemplando el paisaje escabroso y selvático, en el estado de serenidad y encanto de ciertas almas, y acudió a mi mente, sin evocarla, la exclamación de aquel fraile no alterado por las persecuciones de los hombres:

*Cuando contemplo el cielo,
de innumerables luces adornado,
y miro hacia el suelo,
de noche rodeado,
en sueño y en olvido sepultado,
el amor y la pena
despiertan en mi pecho un ansia ardiente...*

Volví la mirada, le vi en actitud penitente, y...

Atravesamos luego por el sitio más pintoresco y agreste de nuestro viaje. Saltando de una a otra sierra, al atravesar un río, el tren se desliza sobre la repisa abierta para su paso al lado de un imponente desfiladero. El río corre por el fondo, sirviéndole de cauce el último pliegue de una estrecha falda, en que

reposa, antes de levantarse en rapidísimo declive, la montaña vecina. El paraje es angosto y prolongado en toda la anchura de la base de una alta cadena de montañas, divisora de dos regiones. Y este el único sitio que les comunica, siguiendo la corriente y el paso de las aguas.

X. me llamaba la atención sobre múltiples bellezas de aquel sitio singular.

—En la pequeña faja de terreno casi llano que se extiende al otro lado del río —me dijo—, existen huellas evidentes de una antigua vía romana. En algunas partes se descubren bien claramente fragmentos de su trazado, que yo casi desde aquí distingo. Se han encontrado varias piedras miliarias, que están en el templo romano de... donde se guarda la colección más abundante de España, toda ella procedente de estas comarcas.

El paso angosto se abría en una extensa llanura. A los lados se apartaban las montañas que antes nos encauzaban, encrespándose y elevándose más todavía algunas de ellas. No lejos del punto por donde atravesábamos y, destacándose entre todas, aparecía una sierra altísima, formando un cono ya completamente aislado en el último tercio de su altura. X. me lo mostraba y me decía:

—Este es el pico más alto de estas sierras. La ermita que lo corona es una parroquia que presta los servicios y auxilios religiosos a varias *masies* que hay diseminadas en los repliegues bajos del monte. La cima es de penosa ascensión. Allí pasó B. (el filósofo), en cierta ocasión, algunos días de completo retiro.

Avanzábamos en plena llanura de campos bien cultivados, pero algo pobre y de escasa vegetación.

—¡No puede V. figurarse —continuó— cuánto se parece esto a la Judea! Esa tierra enjuta, blancuzca y cenicienta; la poca abundante vegetación que casi nunca excede, en altura, del arbusto; la falta de fertilidad... algo que hay en toda esta naturaleza, y que yo creo que influye y se refleja en el espíritu de sus hijos y pobladores...

Llegábamos al término de su viaje. Bajó del tren aquel hombre, para ganar otra vez su semimonástico retiro, en sitio desde donde se domina perfectamente con la mirada todo el territorio de *aquella Judea*. Exhortóme de nuevo, al despedirse cariñoso y expansivo, a que visitara, en mi excursión, los sitios de que me había hablado con cierto entusiasmo.

Y yo, mientras le veía alejarse, solo y cargado con los trebejos que se había traído en el viaje, experimentaba una especial alegría y contento de haber visto el estado de plenitud, con *abstención* natural y voluntaria, la hermosura y serenidad etérea, de aquella alma; y quedaba absorto y tranquilo pensando en el poeta que, en su retiro devoto y contemplativo, iba a ministrar el pan del espíritu a aquellos niños, en alegre esparcimiento de su espíritu.

¡El más puro y oxigenado aire que pudiese ir a buscar en las alturas, el que da más vigorosa e inalterable salud, lo había respirado al salir de la ciudad!

JOSEP SOLER I MIQUEL
18-XII-1894

DE VERDAGUER A MARAGALL

J. M. J.

Mon bon amic i confrare: Acabo de rebre ses belles *Poesies* que he llegides *mot per mot de cap a cap*.⁴ Sobre totes m'han agradat les «Pirinenques» i el «Tríptic de l'any», serà que les entenc més per ser mes filles de nostra terra.

Visca molts anys pel present que me n'ha fet i Déu envie nous cants a la seva arpa.

Mane i dispose d'aquest seu afm. admirador i amic

Jacinto Verdaguer pre.

3 abril 95

N^a S^a de la Gleva

Salude, quan lo veja a nostre bon amic Josep Soler

SANT FRANCESC. FLORS DEL CALVARI

Una nueva fuente ha brotado del genio poético de Mosén Jacinto Verdaguer, y esta fuente ha sido la poetización de su propia alma. Mucho de personal palpitaba ya en aquel riquísimo breviario que publicó dos años hace con el título de *Roser de tot l'any*; sin embargo, allí no había aún la voluntad del poeta de gritar y mostrarse todo entero. Momentos de abandono sí los tenía; pero cortados y dominados en seguida por la voluntad de convertir todo sentimiento en substancia de un externo fervor religioso en el que había mucho del alma del poeta, pero que no era toda su alma.

---

4. El subratllat és de la mateixa tinta que la resta de la carta; no ho ha subratllat Maragall, com diuen els anotadors de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* a la carta 1092, sinó Verdaguer mateix, potser per indicar que és una citació.

En *Sant Francesc* y *Flors del Calvari* se abre el poeta y se abandona a una autopoetización que infunde a estos dos libros un vigor excepcional. En el primero, el subjetivismo del fondo está como velado por el objetivismo del asunto, y aun muchas de las composiciones que lo integran son indudablemente escritas con anterioridad a la decisión de mostrar el poeta su interior, o fundamentalmente ajenas a esta decisión; pero el libro es una cristalización de ella, o sea del estado de ánimo en que la misma fue tomada.

Mosén Jacinto Verdaguer sintió la tribulación en su alma y, como instintivamente, buscó fortaleza y consuelo en una asimilación con el Santo de Asís, cuya excelsa figura ejerció siempre sobre él una atracción muy poderosa. Este apasionado esfuerzo constituye todo el fondo del libro. Ábrese éste con una invocación a «San Buenaventura»: dos estrofas, portentos de lenguaje:

*Del Serafí encarnat per ben escriure
caldria ser un altre serafí;
oh Vós en qui Francesc semblà reviure,
torneu a viure en mi.*

*Deixeu-me-la, si us plau, la vostra lira,
deixeu-me vostre cor,
i encès en la seràfica guspíra,
al sol d'Assís, que vostres cants inspira,
alçaré el meu aletejant d'amor.*

He aquí con qué encantadora suavidad de tonos presenta al Santo en su juventud:

*La flor dels jóvens d'Assís
se posa totes ses gales
i surt a córrer pel camp
al sortir-hi l'alba clara...
Té rosses com un fil d'or
la cabellera i la barba,
de dolçor té plens los ulls,
i d'amor té plena l'ànima.
{...}
Son llavi sempre somriu,
son esperit sempre canta...⁵*

La poesía de este último verso no puede ponderarse.

---

5. Versos de «Lo cavaller de la creu».

La composición «Sant Francesc s'hi moria» es ya casi popular. Y más adelante «Lo tresor de la pobresa», espejo del hermoso ideal de vida franciscano, tiene hacia el final un rasgo intensísimo:

*Després de la refecció
fan al temple una volada,
encesos d'amor de Déu,
per esbargir la seva ànima.
Aquell incendi d'amor
a Francesc surt a la cara;
ses paraules són de foc,
son alè, de viva flama...*

Pero ¿qué se puede citar ni escoger ya entre aquellos idilios que van desde «Predicant als aucells» hasta «La indulgència de les roses», si todo es oro puro?

La «Impressió de les llagues» y la «Mort de Sant Francesc» parecen ser en la mente del autor las dos poesías capitales del volumen; y realmente son las más trabajadas; pero, a pesar de su gran vuelo, nosotros no las preferimos a las ya citadas, y hasta les guardamos una cierta inquina porque vienen a romper la unidad formal y como la armonía del libro, renaciente en seguida en el suave «Romanceret de Santa Clara» y en aquellas deliciosas figuritas de los compañeros de San Francisco: ¡aquel «Fra Ginebre»!

*Santa Clara que l'ha vist
diu que és l'humil fra Ginebre
joguina de Jesucrist,
de Jesucrist del pesebre.*

*És Junípero un noi gran;
quan Francesc d'Assís se'l mira,
quan se'l mira ximplejant,
aixeca els ulls i sospira:*

*—Quins fills, Senyor, me donau!
Mes, si algun altre us ne queda,
de tals Ginebres, si us plau,
donau-me una ginebreda.—*

Y aquel «Jacoponi», cuya humildad llega hasta lo repugnante, ¡qué santo, qué grandiosa es su simpleza en el amor a Jesús!

*Embogit corre pel bosc
tot vessant cançons i llàgrimes...
Pertot lo cerca amb grans plors,*

*pertot lo crida a veus altes;
sovint, creient-lo abraçar,
s'abraça amb lo tronc dels arbres.*

Hasta que un día Jesús se le aparece

*i es diuen eixes paraules:
—Doncs quines ximplexes fas?
—Vós me les heu ensenyades.—*

Tal es este libro del que —atreviéndonos a remedar traducida la magistral prosa catalana de su autor— pudiéramos decir que hemos arrancado unas pocas florecillas para hacer presentir con su perfume la gran fragancia del jardín en que se abrieron.

Flors del Calvari ya es otra cosa. En este libro el poeta, rasgando velos, muestra en toda su crudeza la tremenda lucha consigo mismo. Empieza con una apasionada invocación al sufrimiento («A Jesús coronat d'espines»), y, en seguida, ante la realidad de éste, brota una exhortación a la resignación («Esperança»), hermosas estrofas, serenas todavía, pero en las que parece que el poeta empieza a temblar.

El dolor aumenta, y el alma atribulada para no desfallecer se excita al sufrimiento y a la humildad evocando la Pasión de Nuestro Señor Jesucristo y sugestionándose en aquel divino Amor, para hacerse superior al dolor propio, y hasta para ver si llega al místico ideal de complacerse en él:

*Sentint-me per punts decaure
a un Arbre me recolzí,
a un Arbre de branques verdes
que estava com jo ferit.
Acostant-nos l'un a l'altre
ens creuàrem un sospir,
jo del dolor que em punyia
i Ell de voler-me'l gorir.⁶*

Este Árbol era Jesucristo, que con sus heridas cura las heridas del cuerpo y las del alma. Ésta quiere darse a entender a sí misma que las piedras que le tiran no son sino flores que podrá ofrecer (y cuantas más, mejor) a Jesús. ¡Vano intento! El débil espíritu vuelve a desfallecer, y tanto, que llega a implorar la muerte:

*Com algo més sovint los ulls al cel
des de que vaig a rodolons per terra!*

---

6. Poema sense títol, que comença «Era mon cos una llaga...»

*Arrenqueu-me'n, Senyor, de soca a arrel
i feu contents als qui m'hi fan la guerra.*

*Fent-los contents a ells me'n feu a mi
que desitjo passar a millor vida;
ja en el desterro cinquanta anys visquí,
quan l'hora em sonarà de la sortida?*⁷

Con qué acento de desesperación grita luego al Divino Maestro:

*Jo vostra escarpa i martell
prou sento en l'ànima mia;
prou sento vostre cisell,
trist de mi! i no só el joiell
que en vostra mà ser voldria.*

*Feu de mi lo que vullau,
alt cavaller o humil patge;
estampiu, rompeu, mallau,
mon ferro es farà suau;
segelleu-lo a vostra imatge!*⁸

Grito sublime con el cual el poeta logra embriagarse y fortalecerse hasta el punto de alzarse otra vez y decir con mística soberbia:

*Lo castell de ma esperança
molt alt l'havia aixecat,
mes era sobre la terra
i el vent me l'ha enderrocat.*

*Ara un altre n'edifico,
mes d'esperances del cel;
prou li'n vénen de ventades;
com més ventades més ferm.*⁹

Igual espíritu anima los hermosos versos de «No em deixeu caure», «Lo colp» y «Al món», hasta convertirse en verdadero reto:

*Recolz'm en una canya
que de brèvola es trencà;
i al veure'm caure per terra
mans i cor m'esgalabrà.*

---

7. No té títol, porta com a lema *Mori lucrum* i és datat a Folgueroles el 22 de febrer de 1895.

8. Poema sense títol.

9. «Mon castell».

*De canyes ja no em refio,
me refermo en Jehovà;
la columna on me refermo
vejam qui la trencarà!*¹⁰

La sugestión es completa: el poeta se cree ya fuerte y en seguro, y parece completamente serenado en «Lo calze i l'arpa», «Avall com l'aigua» y en «Caramelles», que es como una glorificación del dolor. Pero no tarda en venir «Contrició»:

*Davant de Jesús en Creu
avergonyit jo plorava;
veient passar mos pecats
com exèrcit de fantasmes.
Veient-me plorar Jesús,
tot amorós així em parla...*

Jesús le habla de cuánto padeció por los pecados de los hombres: de los azotes, de las espinas, de los golpes, de la sangre derramada, y al fin de su Corazón amante

*de ton odi i ton amor
atravessat amb la llança.—*

*Açò digué amb un gran crit
que retrunyí en la meua ànima,
i avui encara hi retruny
amb la terrible llançada.
Com si em ferís a mi i tot,
jo vaig caure a terra en basca
amb mos ulls fets una mar
i amb mon cor fet una brasa.*

Humíllase el poeta otra vez en la Cruz y le ofrece los sufrimientos que vuelven a hacérsele sensibles.

Comprendiendo entonces lo inacabable de la tremenda lucha del espíritu con sus victorias y sus derrotas, sus heridas y sus coronas, fatigado el poeta, maltrecho, exacerbado, estalla en aquel sublime «Sum vermis», poesía terrible y sin igual como no sea en los Libros sagrados: allí palpita en carne y sangre todo un corazón desgarrado, allí se resume la crisis tremenda del hombre: allí hay sollozos y alaridos y humillaciones de la frente en el polvo, y magnífi-

---

10. «Defalliment».

cas esperanzas de la gloria eterna. Sería una profanación mutilarla para traer aquí algunos pedazos.

Flors del Calvari es de lo más fuerte que ha producido la lengua catalana, que con ser la de Mosén Jacinto Verdaguer basta para que nos enorgullezcamos de que sea también la nuestra.

JOAN MARAGALL
14-I-1896

JACINTO VERDAGUER

El renacimiento catalán, de poco tiempo iniciado, avanzaba lentamente al inocente impulso de los poetas solos. Los poetas lo hacían todo. Hacían historia, hacían arqueología, excursionismo, hacían política a su manera, hacían crítica, filosofía, todo. O cuando menos, cuantos trabajaban en el movimiento renaciente tomaban matices de poetas por su entusiasmo soñador, su inocencia que hacía sonreír a todo el mundo en torno de ellos, y su obsesión dominante de la lengua propia. Era éste el instinto de toda vida ideal que quiere descender y trascender al mundo: siente que necesita expresión, busca su verbo, y, como el infante que llega a la vida, balbucea tenazmente.

Así aparecieron los *Jochs Florals*, primer símbolo del catalanismo. Allí se encontraron todos los visionarios de la historia, de la filología, de la política, del *folklore*: deslumbrados por su visión, a tientas se encontraron buscando el verbo catalán y se dieron las manos. Venían unos del país de los trovadores y cronistas hundidos en los siglos, y balbuceaban un dulce hablar arcaico que nadie entendía; venían otros de modernos arrabales con un lenguaje grosero, pero muy vivo y pintoresco; otros llegaban de las aulas y academias esforzándose en dar al naciente lenguaje literario acento propio a culturas ya formadas, y hablaban un catalán acastellanado o con ecos italianos y franceses; otros, en fin, los menos por de pronto, los mejores siempre, traían en los labios algo de la música viva, pura, del catalán campestre, hablando como en los siglos y habiéndose movido con ellos sin marcha ni ruptura.

Y así los *Jochs Florals* fueron una torre de Babel al revés; porque ésta fue un fin de entenderse las gentes y una dispersión, y aquéllos fueron un principio de entenderse los que de muchas cosas y muy diferente hablaban, y una unión en busca del verbo catalán que la nueva Cataluña necesitaba. Y, en efecto, en los *Jochs Florals* apareció un día *L'Atlàntida*.

L'Atlàntida es, ante todo, el monumento del verbo catalán moderno: en él se encuentran todavía las señales del caos de que procede: hay en él ar-

caísmo, hay influencias meramente clásicas, su lenguaje no es todo oro puro, pero tiene unidad popular, tiene la lengua de la montaña catalana expansionada e inundadora de poesía en que todo lo demás queda resuelto y confundido.

El poeta catalán descendió de la montaña a la ciudad cantando su poema, y nuestra lengua volvió a existir viva y completa, popular y literaria en una pieza. Él vino en el momento preciso en que había de venir porque, como todos los héroes, el momento lo creó él: y ésta es su gloria. Esto, el haber sido un creador, le forzó la admiración de las gentes propias y extrañas en vida; esto ha arrastrado tantos espíritus a contemplar palpitantes las vicisitudes de su vida y de su última enfermedad, y ha arremolinado a las muchedumbres inconscientes en torno de su cadáver llevado con música y honores al través del duelo agitado de las vías públicas, como el de un héroe. Eso tuvo de héroe: el haber creado una realidad; eso tuvo de poeta: el haber roto a hablar por todos en su tierra.

Y tuvo también el largo aliento del cantor de épicas visiones. *L'Atlántida* es una obra inanalizable, impersonal; es una concepción clásica de estudiante, y al mismo tiempo —¡oh maravilla!— es como si un pueblo, sintiéndose de pronto con voz y acento propio, empezara a cantar *d'esma* una fábula remota y fría, reminiscencia de algo enorme que yace muerto en el fondo del fondo de su origen, una conseja en que ejercita su voz infantil sin atender más que al gusto del canto nuevo: y canta el poeta, es decir, canta el pueblo, canta monótona y largamente, canta las cosas muertas, simplemente para afirmar su voz viva, deleitándose inacabablemente en ello y en las vagas imágenes de poesía que el canto le sugiere...

El *Canigó* es algo ya más próximo, más humano: tras los monstruos y gigantes de la fábula, canta el poeta héroes de la leyenda nacional: hombres ya, aunque alternando todavía con hadas: las hadas mismas tiene un aire del país, la Naturaleza aparece no en aspectos mitológicos de geológico cataclismo, sino como podemos verla ahora: los nombres de las gentes y los lugares no suenan extraños en nuestros oídos, el ambiente popular se hace más vivo y penetra más; y el pueblo encuentra su verbo más determinado, y de otra manera deleitoso.

Pero todavía, como sucede en todos los grandes épicos, que son los grandes poetas, el poeta queda impersonal; en el sentir de los héroes no se ve el sentir del hombre.

Éste empieza a mostrarse en los *Idil·lis i Cants místics*. ¡Qué sorpresa!, ¡qué contraste! Aquella voz poderosa que decía las grandes cosas de la tierra con una amplitud de aliento y una firmeza de entonación largamente sostenida, al lado de las cuales nuestros breves cantos parecen pequeños espasmos neu-

róticos, aquella voz era la de un místico, la de un franciscano casi delicuescente al ver el cielo en las cosas más pequeñas de la tierra. Pero en estas delicuescencias domina el temperamento épico sobre el lírico. La mayor parte de sus *Idil·lis* (y comprendemos en ellos todas las colecciones de la misma índole que Verdaguer fue dando en su vida: *Jesús Infant*, *Montserrat*, *Santa Eulària*, *Somni de Sant Joan*, etc., etc.) son pequeños poemas épicos, objetivos, narran o describen; y los *Cants místics* son cantos populares con la dulce familiaridad de expresión que tienen éstos, que es un elemento muy característico de la mística: la familiaridad del alma con Dios.

Por todos los caminos llegaba Verdaguer al pueblo, porque venía del alma del pueblo, de lo puro; y así creando el nuevo verbo catalán en todos los modos de expresión. «El Barretinaire», la «Oda a Barcelona» ¡cuán fecundos no han sido en patrióticos ecos!

La impersonalidad del poeta no es tan absoluta en sus obras místicas como en los grandes poemas; pero tampoco muestra en ellos toda su alma, sino una expresión de ella. —¡El hombre, el hombre! —pedían muchos a *Mossèn Cinto*, como doliéndose de que los hábitos sacerdotales impidieran verlo.

Y al fin salió el hombre. Su vida mortal que subió hasta el cenit serena e indiscutida, casi impalpable, ideal, declinó de pronto ensombrecida y tempestuosa. La tribulación descendió al espíritu del hombre y la necesidad a su cuerpo; sus pasiones dormidas se agitaron, su razón fue puesta en tela de juicio, sus ímpetus soliviantados, sus flaquezas descubiertas y explotadas, y de entre el oscuro torbellino, irguióse un instante el hombre vehemente, irascible, el campesino de ruda faz y mano callosa y dura, el montañés que se rebela. Pero Verdaguer era sacerdote cristiano y se rebeló abrazando a la cruz. ¡Singular actitud!, ¡tremendo contraste! Verdaguer era poeta, y el poeta cantó las tribulaciones del sacerdote entre las pasiones del hombre.

Esto empezó con el *Roser de tot l'any*, donde se siente ya la angustia del alma serena que no quiere perder su serenidad... y empieza a perderla. Esto se siente en el *Sant Francesc*, cuando Verdaguer, para hacerse superior a su tribulación, se esfuerza en identificar su alma con la del Seráfico. Esto estalla en las *Flors del Calvari*, donde los gritos de rebeldía del hombre, mal contenidos, ahogan casi las forzadas oraciones...

Después la tempestad se aleja, el hombre se repliega otra vez lenta y dolorosamente bajo los hábitos del sacerdote; la paz se hace, el canto místico resurge algo más melancólico, algo más débil... y la muerte se acerca, cuando Jacinto Verdaguer se ha dado ya todo él.

Todo él está en nuestra nueva lengua catalana: fue su poeta, fue el poeta creador de ella, fue el Poeta, el Dante catalán. Ante su cadáver se ha inclinado

la inmensa muchedumbre de los grandes y los pequeños, de los propios y los extraños, como forzados por el terrible viento que se precipita tras el vacío dejado por el paso de un creador.

JOAN MARAGALL
19-VI-1902

PER LA TOMBA DE MOSSÈN CINTO

Aquí jau el Poeta. Tot un poble
vingué a enterrar-lo i se'n tornà plorant:
l'esplendor de la parla catalana
damunt la tomba va restar immortal.

JOAN MARAGALL
1-XI-1902

DE MARAGALL A PIJOAN

Dilluns, 6 juliol de 1903

Estimat Pijoan: Ahir diumenge a la tarda vaig rebre la carta justament a l'hora en què en Roura devia pujar al tren per entornar-se'n cap a Vilafranca. Però avui mateix rebrà la meva carta demanant-li la targeta (si és que té coneixença amb el de Granollers) i dient-li que pot enviar-me-la a mi o a vostè directament a la Figuera; d'un o altre modo em sembla que el dimecres podrà tenir-la vostè.

Tot això li hauria volgut contestar ahir mateix, però quan vaig rebre la seva carta estava vestit per anar a l'enterro definitiu de Mossèn Cinto, i al tornar a casa em vaig trobar amb crisi de servei: la Salvadora (la dona d'edat que cuidava de les criatures) ens plantà per una rabieta amb la cambrera (que ja havia saltat dos dies abans): la meva dona es trastornà pel cop brutal i impensat, l'altra agafa un atac de nervis, les criatures ploren, etc., etc. Resum: que un cop m'ho van haver explicat tot i hagué vingut el metge (perquè amb l'estat de la Clara cal anar amb compte) i sopàrem, etc., ja m'era impossible enviar-li la carta. Però, vaja, espero que no s'haurà perdut res i que ho rebrà tot a temps.

Em sap molt de greu que als bons amics de la Figuera els vulguin buscar maldecaps; però, per lo que jo en sabia, em sembla que més en tindran els que volen atacar-los que no pas ells per defensar-se. Lo que hi ha és que els al-

tres al capdavant del plet sols hi veuen l'esperança d'un gran guany, i els de la Figuera sols hi veuen el temor d'una gran pèrdua. Són les eternes força i feblesa respectives de les classes revolucionàries i conservadores. No sé perquè em fa l'efecte que els contradictors del dret de la família Grau no van més que a buscar una prima.

En l'acte de l'enterro de Mossèn Cinto hi hagué un moment de gran bellesa. Era a posta de sol quan per damunt dels caps de la multitud s'aixecà el fèretre, però tot cobert de flors. Fou com una aparició meravellosa al cim de la muntanya davant de tot el mar; el cos del poeta sobreixint en flors de la caixa mig corcada en aquella hora dolça, en aquella altura, enmig de l'apretada multitud silenciosa.

Fou el primer acte a què he assistit com a president de l'Ateneu que m'havien fet el dia abans; m'imposà la solemnitat d'un tal començament.

En el seu *idil·li a tres* hi ha una puresa d'amor que m'encanta: les tres ànimes n'han de restar delitosament enriquides, i dues d'elles inconscientment, potser, que és lo més bonic.

De les tres cançons, la segona és la que em fa més força. De la primera, els dos últims versos. Veiam lo que haurà fet vostè.

En Pujols va venir a casa dissabte a la tarda. Realment crec que en el fons hi ha una bella ànima de poeta. A la tarda vàrem anar a passeig i se'm despedí per Martorell. Lo que em va enviar el dia de Sant Joan no crec que fos l'*idil·li* a què vostè es refereix; ja ho veurà.

No sé com a l'altra carta poguí oblidar-me de dir-li que havia rebut els llibres de vostè la vigília de Sant Joan. Lo que m'era més nou, m'ho vaig empassar d'un glop: Anacreont. Quina bellesa més estranya! Aquell sentiment de la vida sembla acusar-se sols per reacció contra l'obsessió de la mort. I això li dóna un regust ben modern. Que hi pensa amb la mort! No ho hauria dit mai d'un grec d'aquella època. I és que, per poc coneixement, potser en tinc una idea massa convencional, inexacta, de lo grec.

Expressions a tots. A la Lola li escriuré un dia amb més temps. Per avui l'obeeixo; però cregui'm, cada dia em delita més pensar: «Això que faig tan bell com puc, només ho gaudiran aquells per qui ho faig, i els seus». Adéu, amic.

Maragall

Torno a obrir la carta. Hem rebut el cistell. Ara sí que escric a la Lola. ¿Què vol dir: «Joestic... com sempre»?

DEL MONTJUÏC, EN LA TOMBA NOVA D'EN VERDAGUER

Vull dir-vos el moment de gran bellesa:
a dalt de la muntanya
de mala anomenada...
però a davant del mar,
alçaren el poeta
adormit ja per sempre
en la caixa de morts,
per a posar-lo en un sepulcre nou.

La caixa fou alçada
damunt de la gentada:
els ulls s'estamordien
tement-se un horror gros...
La caixa era corcada,
mes s'alçà curullada
de ginesta i altres flors.

Oh! Quina meravella
en l'hora tan bella de posta del sol,
per damunt de la gentada
veure aquella caixa alçada,
i el poeta en flors en ella
com un nin dintre el bressol.

Oh! Montjuïc, muntanya afortunada!
Dessota de ta mala anomenada
hi hem deixat, amb grans plors,
el cos del poeta que sobrix en flors.
La tomba és la roca viva;
les hores s'hi enfilaran,
i al dessobre de les hores
els aucells hi cantaran.
Cada matinada
hi caurà rosada;
cada dematí,
cançons a desdir;
ditxós el poeta que les pot sentir
dins la fresca obaga!

El sol i la lluna
hi aniran passant,
el sol i la lluna, i el mar al davant.

Dorm, poeta, dorm, que els aucells ja canten:
tu, que aimaves tant i tant
els bells cants, seràs feliç
i faràs aquell somrís...

Per la gràcia del somrís,
has entrat en paradís.

JOAN MARAGALL
12-VII-1903

EL MONUMENT A VERDAGUER

La junta nomenada per la Diputació Provincial de Barcelona per a cooperar a l'obra del monument a mossèn Jacinto Verdaguer, designà una ponència perquè redactés les bases d'un concurs de projectes per a la realització de tal monument; i aquesta ponència, tractant de complir l'encàrrec, considerà que al convidar als artistes a projectar l'obra, havia de dir-los el lloc on el monument seria alçat; perquè una cosa ha d'ésser un monument en un carrer o plaça d'una ciutat, una altra en un parc o uns jardins, una altra en la vessant d'una muntanya, o bé en una roca sobre el mar, o en un cim dels més alts del Pirineu.

La ponència, en general, es fixà pel cas en un bell punt de la carena del Tibidabo que estant a la vista, pot dir-se, d'una gran part de Catalunya, i sobretot dels punts culminants dels cants del poeta —el Pirineu, Montserrat, el mar fins a Mallorca—, estava també a la vista de tota la ciutat de Barcelona, que tingué del poeta un cant molt bell i molta part de la seva vida, i a la vista, finalment, de la finca en què el poeta morí. Aixís era que semblava que, un cop mort, la seva imatge glorificada se'n pugés al cim més proper per a des d'allí abraçar per a sempre més amb la mirada els llocs il·luminats per la seva poesia.

En lo que la ponència se dividí de sentir, fou en lo de les condicions en què es podia admetre el lloc escollit: uns eren de parer que, tot i procurant la major extensió possible de muntanya lliure entorn del monument, allí havia d'alçar-se de totes maneres; els altres responien que si no es podia lograr que restés ben isolat en una mena de gran parc natural, ben lluny de casetes i torretes i jardinetes que vinguessin amb el temps a aturmentar-lo tot al voltant, valia més fer-lo a baix a la ciutat en una creu de les grans vies.

Foren cridats els propietaris d'aquells terrers, i entre tots, que eren tres, oferiren donar cosa d'uns cent mil pams en quadro entorn del cim indicat per al monument, i si quelcom més calia, deixar-s'ho expropiar a un preu regular.

Amb aquestes condicions cregueren alguns dels senyors de la ponència que ja es podia decidir l'emplaçament en aquell lloc, encara que de l'ofertiment d'expropiació pagada se'n fes sols l'ús moderat que els recursos permetessin; mes altres opinaren que si no es podia comprar una gran extensió que fes del monument el centre del grandios parc desitjat entorn, s'havia de resoldre alçar-lo a la ciutat baixa.

En aquest estat la ponència portà la qüestió a la comissió en ple que es reuní el dia 27 del passat; i encara que dels seixanta i tants convocats n'hi acudiren no més que una dotzena, entre aquestos subsistí la mateixa divisió de parers que en la ponència; i encara més en alguns d'ells se manifestà una opinió molt decantada a que el monument s'havia de fer a baix a la ciutat. I com que sembla que aquesta opinió té una forta corrent en molts cercles barcelonins, jo, que per benevolença dels meus amics he sigut portat a formar part de la comissió i de la ponència, de lo qual m'alegro molt per a poder fer quelcom en l'obra de la glorificació del Mestre Poeta, i que sóc dels que creuen que son monument ha d'ésser en la carena del Tibidabo, no em puc estar d'alçar la meua veu en públic, abans de la pròxima reunió de la junta que ha de votar l'acord definitiu, per a dir lo errada que em sembla la idea de que el monument es faci a baix a Barcelona. Perquè això no és una qüestió de corporació o de comissió: és una qüestió de tots els catalans.

Un monument a n'en Verdaguer té son lloc a dintre de cada vila o ciutat de Catalunya; cada vila o ciutat té, en cert modo, dret a posseir son monument dintre d'ella. Si l'Ajuntament de Barcelona o qualsevol altra entitat local tractés de fer un monument en el que Barcelona volgués perpetuar son amor al poeta, no hi ha dubte de que qualsevol lloc dintre la pròpia rogalia podria ésser escollit amb més o menys acert.

Però la Diputació d'aquesta província, per la representació que té, pel to amb què va iniciar la idea del monument i per les cooperacions que ha demanat i ha començat a obtenir, ha mostrat ben bé que no és *un* monument, sinó *el* monument a n'en Verdaguer que pretén aixecar. I *el* monument a n'en Verdaguer, el monument nacional de Catalunya a n'el seu poeta, Barcelona no té el dret de tancar-lo en son recinte.

Perquè la glòria de Verdaguer, la gran, consisteix en això: en què en un temps en què la llengua catalana, per mancança de ressorts, estava partida en dues, la literària arcaica i la dels baixos usos del poble, ell portant copsada en son ànima de poeta tota l'essència del nostre parlar que vivia en la llengua noble i popular ensems, alta i viva, és a dir, verament poètica, en boca del poble del camp i de la muntanya, revivà el foc sagrat del verb català que brillà poderós, fonent en una sola vida poderosa aquella dualitat malastruga. Des de llavors ja no hi hagué el català del *gai saber* i el català del

que ara es parla; no hi hagué més que la llengua catalana alçant-se novament al cel, cantant tota viva.

En això en Verdaguer fou un creador, en això fou mestre de tots nosaltres que el seguïrem, de tot el poble català que cantà les seves cançons sense trasmutar la llengua. Aquest és el gran deute de Catalunya a n'en Verdaguer, aquesta la glòria gran del poeta. Per lo demás les seves obres poden ésser analitzades en quant a sentiment de la vida, en quant a concepció general del món, en quant a visió més o menys fonda de la realitat, en quant a expressió artística personal; i en aquests anàlisis hi cap posar-lo més o menys enlaire, comparar-lo amb altres poetes d'aquí o de fora, discutir-lo, donar-li una estimació proporcionada; però en lo altre, en lo d'ésser el restaurador del nostre verb, el creador de la llengua viva del nostre renaixement, en això fuig de tota proporció, de tota estimació, de tota comparació, de tot anàlisis: és senzillament el Poeta de la Catalunya nova.

Doncs bé; el monument a mossèn Cinto ha d'ésser la glorificació d'això que he dit; i ara dieu-me si la glorificació d'això cap a la plaça de Tetuan.

La glorificació d'això ha d'ésser en vista de tots els horitzons catalans, de les grans coses catalanes que mogueren al Poeta a cantar en la nostra llengua, que li mostraren les harmonies de l'ànima catalana.

I si al mateix temps volem que Barcelona, on Catalunya palpita tan fortament, i on tant palpità també el Poeta i on morí, pugui veure de ben a la vora la seva pètra durada, posem-la en hora bona a Barcelona, però a dalt, en aquella Barcelona que té present tot el cel català i quasi tota la terra catalana. No temem l'esquifiment que allà dalt puga anar a trobar-lo; perquè les altures són inesquifibles, la vista de molt cel i de molta terra ho redimeix tot, i, no ho dubteu, hi facin lo que hi facin, el monument en la seva altura ennobrirà tot lo que el volti. Imposarà respecte al burgeset que hi vulgui fer la torreta, li inspirarà —jo hi tinc fe— coses boniques, i fins les empreses més desafortadament financeres acotaran el cap, dissimulant la banalitat dels seus projectes quan passin al costat i a sota d'una tal grandesa.

Però si us malfieu d'aquesta il·lusió meva, si rodeu el cap dubtant del monument vencedor i del sentit dels nostres conciutadans, si dubtem de nosaltres mateixos, llavors us diré: — No el fem aquí *el* monument, mortifiquem la nostra ànima barcelonina portant-lo lluny de Barcelona, posem-lo a Montserrat, a Montseny, a Sant Llorenç del Munt, a la plana de Vic, al Pirineu; però posem-lo a Catalunya; mai a la via Diagonal, ni al passeig de Gràcia.

Llavors, a la Diagonal, o al passeig, o allà on vulgueu de Barcelona, podem consolar-nos fent-hi un monument que recordi als barcelonins lo que per als barcelonins fou mossèn Cinto... i lo que els barcelonins fórem per ell.

Però lo que fou per a tots els catalans vol cel, mar, muntanyes, la terra... la nostra terra sagrada, Catalunya, que el demana, i ell que la vol...!

JOAN MARAGALL
5-VI-1904

PRÒLEG AL LLIBRE «DISCURSOS»
DE MOSSÈN JACINTO VERDAGUER

En Jacinto Verdaguer no era home de discursos en l'estricta sentit que se sol donar an aquesta paraula. El seu do era el del poeta que expressa ses visions en la síntesi sentimental i profunda del vers, o bé senzillament explica els seus estats d'ànima més planers en una prosa viva i nodrida d'imatges que té encara un ressò i un reflexe del llenguatge sant de la poesia. Però el discurs usualment dit, el desplegar sistemàticament els conceptes de les coses, no està en la naturalesa d'un esperit tan senzill com el d'en Verdaguer. Aixís és que, quan les circumstàncies li imposen aqueixa tasca, no pot fer sinó acomodar-s'hi, valent-se humilment dels motllos fets per a aquests casos, omplint-los, però, amb la paraula, que, essent d'ell, no podia pas ésser mai insignificant.

D'un home que té el do que en Verdaguer tenia, tota paraula interessa i posseeix alguna transcendència, qualsevulga que sia la modalitat en què es manifesti, i cap ha d'ésser perduda. Per això és molt d'alabar la formació d'aquest llibre en què els seus discursos són recollits i conservats, i que ha de posseir i estudiar tot aquell que, estimant la nostra literatura, vulga contemplar ben completa la figura d'un dels seus grans mestres.

És clar que aquestes observacions ja sortirien de son natural, i més ben raonades, de l'enteniment de tots aquells lectors que, coneixent les altres obres de mossèn Cinto, ara vinguessin amb repòs a llegir aquesta. Mes jo he cregut del cas fer-ho avinent als qui casualment per ella comencessin a conèixer a son autor, i també a d'altres que, amb tot i coneixe'l prou, emprenguessin aquesta lectura sense haver-los llegit el deturar-se abans a considerar la naturalesa de l'obra en relació amb la naturalesa de l'autor, i així de moment restessin un xic desconcertats de no trobar-la ben proporcionada.

Si uns i altres se volen estalviar, doncs, una ombra de desengany, —que tampoc seria més que una ombra, i fugitiva, mes sempre, com a ombra, desplaenta— estiguen previnguts si ja en el primer discurs, el llegit pel poeta als seus companys per començament de les acadèmies literàries tingudes en la Font del Desmai, hi troben un fort regust retòric, ben explicable de més a més

en un jovenet que encara, com aquell qui diu, està respirant l'aire tancat de les aules. Però tant se val: aquell estudiant porta ja a dintre el fort poeta, el fill de la pagesia, i per això la gràcia del llenguatge que li és donada traspua tot sovint el motllo macís en paraules ben viventes, ben aromoses. En l'estructura mateixa de ses concepcions ja hi domina la personalitat de l'èpic futur amb aquella antropomorfització de la natura i aquella grandiositat d'expressió que més endavant han d'ésser-li tan característiques; i aquestes qualitats mateixes se mostren en una plenitud verament imposant en la grandiosa alegoria de l'Empordà que anima tot son discurs del Certamen de La Bisbal, i també en la calorosa apologia del Pi de les Tres branques en el de Berga.

Per lo demés, no se sap pas moure del patró d'aqueixa mena de treballs, refugiant-se tot sovint en incursions històriques adequades al lloc o a l'ocasió del discurs, o bé en aquelles exhortacions i alegories religioses que la direcció del seu esperit i l'hàbit que vestia li feien doblement familiars en sa prosa com en sos versos.

Però no pot deixar d'ésser molt especialment assenyalat son «Record nerològic d'en Rubió i Ors» en l'«Academia de Buenas Letras»; primer, perquè fou llegit ben poc abans de morir, i això sol ja dóna un no sé què de sagrat a la seva estimació; després, perquè en tot ell s'hi veu el propòsit, l'esforç, de fer un treball acadèmic, —i aquest sol intent en un home com Mossèn Cinto ja resultaria ben interessant—; i, per últim, perquè en ell hi ha dos fragments inoblidables: l'un, aquella alegoria, potser exteriorment convencional, però plena i fortament poètica, de nostre renaixement, sentit com un primaverall recomenç en el bosc, quan els aucells, primer un i després altre i altres, se criden i responen fins a poblar de cants tota la selva; i després aquella nota final, viva, personal, que, trencant el motllo acadèmic, dóna a la figura d'en Rubió un adéu-siau que fa espurnar els ulls.

Finalment, no em puc estar de dir que en el romanç «Qui com Déu», que segueix el discurs de la Font del Desmai, hi he trobat, sobre tots, dos versos que em semblen dels més grans del nostre poeta, quan, inflammat en son anhel de lo diví, diu:

*Correu, mos jorns, passau d'una riuada;
portes del dia etern, esfrontissa-us...*

Ja veieu, doncs, quant bé de Déu podeu trobar dintre d'aquest llibre si no us deixeu sobtar per la seva superficial fredor. El rossinyol fins engabiati refila a voltes reialment, diríem en el figurat estil car al poeta nostre.

JOAN MARAGALL
1905

PENSANT EN MOSSÈN CINTO

Cada vegada que passo per la carena del Tibidabo cap a Vallvidrera, veig a baix la gran casa on morí mossèn Jascinto Verdaguer, i em dol tant que pogués gaudir-se'n tan poc temps d'aquella estada! Era un lloc ideal per un poeta com ell estar entre boscos i amb bona vista als espais de Catalunya però a vora de ciutat per a estar completament acompanyat dels seus deixebles i amics.

És un suau benestar el dels dies bons d'una llarga convalescència, quan l'estat malaltís és prou per a estalviar al poeta l'agitació de la lluita i de la intensa vida ciutadana, però no ho és tant que privi la conversa i l'innovar-li tot lo que passa que ell ho puga contemplar aixís d'aprop però sense ésser-ne sotregat. Llavors hi ha una altesa en el pensament, una serenor en el judici, una inspiració en la paraula que fa molt preuat el tracte del gran convalescent per aquells que eixint un moment de la lluita van a la pau de sa estada a cercar-hi llum i confort per a seguir-la, i a n'ell li fa més amable aquella companyia.

Hi ha llavors una pelegrinació continuada a la casa del poeta, i tota la ciutat, tot el món ne rep el benefici. Aixís, mossèn Cinto hauria pogut anar envellint entre la devoció dels seus fidels; tenint llargues assentades a l'escalf del bon afecte en una galeria oberta que mirés a sol ponent i ben arredosada, retraient la seva infantesa, la inspiració de les seves obres, la llarga vida i les tempestats passades, ja serenament retretes mentres el sol anés morint i la terra enfosquint-se i comencessin a brillar els estels... Fins que un dia de tot-hom i d'ell mateix previst, però indefinidament allunyat, el poeta s'adormís dolçament allà en la pau dels boscos, i les llàgrimes que caiguessin damunt de son cos afinat, fossen menys de dol que de tendresa...

Déu meu, oh!, per què no li concedíreu aquesta posta lenta i suau al nostre poeta? El perquè, Senyor, Vós ho sabeu. Mes, deixeu-me creure que no és cosa vana l'imaginar-la jo tal com dic cada volta que de dalt de la carena miro aquella estada... Deixau-me creure que l'esperit del mort la gaudeix amb mi des de la nova vida misteriosa que és ja la seva i que esperem tots, Senyor, en el si de vostra eternitat inconeguda!

JOAN MARAGALL
8-VI-1911

SOBRE LES OPINIONS DE PIJOAN SOBRE VERDAGUER

I aquell discurs pel centre excursionista sobre en Verdaguer com excursionista. Jo no m'hi avenia gaire amb les seves idees en aquest punt. Deia que el

sentiment dels pagesos davant la naturalesa no és tan intens com el de la gent de ciutat que no tenen contacte amb les belleses del camp més que de tant en tant. I és clar que prenent en Verdaguer com a representant del pagès-poeta tenia raó. Pagès i fill de pagesos en Verdaguer va perdre molt aviat al seminari llegint *L'Eneida*, la simplicitat camperola. En els primers borradors de *L'Atlàntida*, hi han episodis que després van desaparèixer, calcats de Virgili. Tant en Verdaguer, com en Mistral, qui també volia ser l'escolà del gran Homer, van fer tot lo possible per despendre a veure les coses amb senzilles, estudiant retòrica i història. Com tots dos eren grans poetes de mena, fins sense voler van tenir que fer poesia. I, a pesar de tot, — me deia un dia en Maragall — això de que Mireia es morí d'insolació no se li podia ocórrer més que a un gran poeta!

La joventut, potser la por d'extraviar-se amb un asunto massa heroic, la vida forta que sentia bordonar al seu voltant, tot va ajudar a Mistral a escollir *Mireia*. Després com que el mètode era equivocat ja va flaquejar en *Nerto* i el *Poema del Ròdano*. Finalment el poeta torna a aparèixer, gran com mai en les seves memòries. Com s'hi encantava en Maragall al llegir-les, que se sabia de cor aquell pàrrafo que explica Mistral com el seu para va escollir la seva mare, com Booz o Ruth. Això sí que és poesia, deia! Quin parlar! Déu ens dongui de coses aixís, malament en prosa i no en estrofes de vuit versos!

A n'en Verdaguer li va passar lo mateix, solsament que an aquest el va salvar la cançó popular, que havia sentit tant a la infantesa i que no el va deixar d'ajudar-lo tota la vida. En Maragall no tenia una complerta admiració per en Verdaguer, la seva aparent facilitat d'escriure versos l'amoïnava. Però la facilitat devia ser sols pels seus versos bons, els versos de les *Visions i Cants* (sic) i altres poesies de caràcter popular. En canvi, per les composicions èpiques, quin treball! Quina feina en llimar copiant cada vers, dotzenes de vegades. Quan vaig veure els manuscrits d'en Verdaguer a la seva mort, que omplien tot un bagul, se'm va fer estrany que no s'hagués tornat típic molt abans. Per cert que entre les llibretes d'en Verdaguer n'hi havia una amb un curiosíssim diari íntim del que en vaig parlar en un article a la *Nuova Antologia* de Roma cap a l'any 1905 o 1906 i mai més he vist que dingú se n'hagi preocupat. Com olvides, gent de Barcelona, fins als teus propis ídols! Com deia en Maragall: «despulses al gran de grandesa — i encara te'n rius.»

Al pobre mossèn Cinto el van adorar com un sant i el van arrossegar pel fang i potser no es mereixia ni una cosa ni l'altra. Jo ara a Amèrica he tornat a estimar les èpiques verdaguerianes, és a dir, *L'Atlàntida* i el *Canigó*. Tots dos poemes revelen molt més estudi, traça i bon gust del que la gent se figura. Pel *Canigó* hi ha tanta matèria de les epopeies carolíngies i tan ben estudiada pel seu temps, que no crec que en Verdaguer tot sol fos capaç d'empescar-se l'argument, jo hi veig la intervenció d'en Milà — en la tria dels episodis.

L'Atlàntida, és clar que és matèria més literària encara, pro quin bon gust en el primer cant! Quina llàstima que dels seus viatges a Amèrica en Verdaguer en lloc d'empenyar-se en copiar també al gran Homer i les estrofes de l'Araucana, no ens hagués donat unes visions Atlàntiques!: vives descripcions de les terres que li anaven passant pels ulls, dels mars fosforescents del tròpic, dels peixos i dels aucells, dels pobres emigrants que veia en els Barcos de la Companyia tot marxant cap a Ponent. Si en Verdaguer hagués sigut gallego o hagués en canvi vist marxar als pagesos de Folgueroles en ramats, cap a Cuba, de segur que ens hauria donat una èpica molt més interessant que l'Atlàntida. Va tenir viva al seu davant, l'Odissea d'aquests temps nostres, que és la població d'Amèrica pels expatriats del vell món i se'n va anar a aturmentar-se cantant Hèrcules i les Hespèrides, dragons i gegants que no fan fred ni calor a dingú. Ah!, si un dia en Verdaguer hagués sentit enmig de l'Oceà un pagès de la Plana cantant el Rossinyol o les Muntanyes regalades, aleshores hauria comprès lo que és la verdadera epopeia dels temps moderns. Pro els catalans cada dia tenen més por d'arrençar-se de la terreta, tenen por a les vagues, al nou món i aquesta epopeia si algun dia s'escriu no serà en català. Com deia en Maragall: «Amèrica, Amèrica, terra furienta, som dèbils per tu!»

De totes maneres en Verdaguer se va salvar per la cançó popular que el perseguia fins quan estava rodejat de Tallafarro i dels Atlants. Una vegada amb en Maragall ens vàrem donar compte d'aquesta educació inconscient d'en Verdaguer, quan en una masia del Montseny excitant a les dones perquè ens cantessin van començar una cançó de Nadal una mica estranya. La melodia era tan tendre, que vam demanar qui els l'havia ensenyat i amb sorpresa van treure un paper d'estrassa imprès a ca l'Anglada de Vic amb la cançó i una nota dient: «canti's amb la tonada De la torre xica — de la torre gran». I la lletra era d'en Verdaguer.

JOSEP PIJOAN
{1923}

APÈNDIX

JOAN MARAGALL A LA BIBLIOTECA VERDAGUER Biblioteca de Catalunya

Es conserven dos volums que estan enquadernats modernament per la Biblioteca de Catalunya, amb tapa dura, d'una espècie de roba, d'un color ocre, mantenint a dins les tapes originals: al llom amb lletres daurades sobre un fons marró fosc l'autor i el títol.

JOAN MARAGALL, *Poesies*, Barcelona, Tip. L'Avenç, 1895, 74 pàg. Verd 1-IV-22, R. 8093.

Dedicatòria:

A Mossen Cinto Verdaguer / homenatge de gran admiració y estimació / de / J. Maragall

Senyals:

- p. 20. Creu en llapis: «Enviant flors».
- p. 22. «Festeig vora la mar Cantabrica»: senyals en llapis davant dels versos 3-4 i 5-6 i davant els dos versos finals (v. 77-78).
- p. 41. Primer poema de *Pirinenques* «A dalt del Pirineu...»: senyal en llapis molt petitó en el v. 17 «tots ditejats de neu».

JOAN MARAGALL, *Visions & Cants*, Barcelona, Tip. L'Avenç, 1900, 84 pàg. Verd 3-II-29, R. 8016.

Dedicatòria

Al Mestre Mossen Cinto Verdaguer / J. Maragall

Senyals:

- p. 41. De l'*Intermezzo*, en el primer poema «A la Mare de Déu de Montserrat» hi ha subratllades en llapis les paraules *estrado* del v. 3 i *m'aficiono* del v. 10.

* * *

JACINT VERDAGUER A LA BIBLIOTECA PERSONAL
DE JOAN MARAGALL
Arxiu Joan Maragall

Hi ha un llistat de llibres de Verdaguer bastant considerable. El donem ordenat cronològicament, per tal que es pugui comprovar quins llibres podia haver obtingut i llegit, i quan:

JACINT VERDAGUER, *Canigó*, Barcelona, Llibreria Católica, 1886 [3/3/42].

JACINT VERDAGUER, *Excursions y viatjes*, Barcelona, Estampa de Fidel Giró, 1887 [3/2/15]. A la contraportada hi ha el segell de la «Biblioteca de J. Masó Torrents / Armari E / Prestatge 6 / Núm...».

Anotacions en papers solts conservats en el calaix n. 7 - sobre núm. 23 de l'Arxiu Maragall:

- Manuscrit de Joan Maragall trobat entre les p. 32-33 del llibre de Jacint Verdaguer *Excursions y viatjes*, Barcelona, Ilustració Catalana, 1887.

En los llocs Sants la seva emoció se coneix qu'es fonda, mes —com ho diré— sobria: retrau senzillament els passatjes del Evangeli pertinents com bon sacerdot cristiá; no oblidia la observació pagesa del terrè; mes la transfiguració poètica no s'aixeca gayre...

- Manuscrit de Joan Maragall trobat entre les p. 78-79 del llibre de Jacint Verdaguer *Excursions y viatjes* de 1887. Darrere d'un full de la «Parroquia de los Santos Mártires Gervasio y Protasio y Ntra. Sra. de la Bonanova de Barcelona», dirigit a Maragall, del 27 noviembre 1905, hi ha unes notes en llapis:

Panorámich Mare de Deu del Mont tempestat
[transversal: Alt Pallars]

Epich: grans imatges, vestits aplech de Mongarre

Capellà Pagès: ...
Evocació de Monserrat.

JACINT VERDAGUER, *Catalanische Liedervon, deutsch* von Clara Commer, Munster: 1891 [2/4/77].

JACINT VERDAGUER, *Sant Francesch*, Barcelona: Tip. L'Avenç, 1895 [3/3/87].
Enquadrernació en tapa dura, format més petit que *Flors del Calvari*.

Dedicatòria:

A mon amich y confrare / D. Joan Maragall / Jacinto Verdaguer Pre. / Dia de sant Francesch / 1895

Senyals:

- p. X i XI del pròleg. «No ho eren [...] fou desheretat de son pare»: senyal vertical en llapis vermell.
- p. 19. «Naixement de Sant Francesc»: línia ondulada en llapis en els quatre últims versos «Nats tots dos [...] Jesucrist».
- p. 20. «Preludis»: ratlla vertical entre els versos «No s'allunya [...] mans», que són de la tercera estrofa.
- p. 41. «Tancredo»: ratlla ondulada al cosrat dels cinc últims versos «recorda que fou soldat [...] a batalla singular».
- p. 42. «Les tres regles»: senyal amb ones als dos primers versos «Ves, adoba-la, Francesc / la mia casa s'aterra».
- p. 53. «Les tórtoraes»: senyal a l'inici.
- p. 57. «Sant Francesc s'hi moria»: senyal a l'inici.
- p. 62. «Lo tresor de la pobresa»: senyal a l'inici.
- p. 69. «Lo desertor»: senyal [W] al costat del vers 33, «Si m'importa o no m'importa».
- p. 71, 72 i 73. «Predicant als aucells»: senyal a l'inici, a la dreta del vers 42, «que amor amb amor se paga», i ratlla vertical vermella que marca dels versos 49 al 64, «Ells per fer-li reverència [...] pren la forma l'aucellada».
- p. 78. «Lo violí de Sant Francesc»: senyal a l'inici.
- p. 81 i 83. «Lo pelegrí»: senyal a l'inici com un tirabuixó i senyal a la dreta del vers 50, «com des d'una càtedra».
- p. 84. «Lo gloriós sant Francesc...»: senyal vertical a la metàfora inicial dels dos primers versos.
- p. 85. «La cigala»: senyal a l'inici.
- p. 92, 93, 95 i 99. «Impressió de les llagues»: senyals diversos en els versos 19, 21, 22, 53; ratlles verticals a la dreta dels v. 89-107 i v. 185-188.

- p. 101. «In foco amor mi mise»: senyal a l'inici.
- p. 113. «Mort de sant Francesc»: senyal a l'inici.
- p. 120. «Lo cordó seràfic»: senyal amb ones al costat del vers 16, «de si és Jesús o Francesc».
- p. 127, 129 i 133. «Romanceret de santa Clara»: senyal a l'inici de la la segona part (Canvi de niu) i de la recerca (Lo cenacle); a la quarta (Volada) senyal vertical a la dreta als v. 187-194; a la cinquena (La custòdia) senyal (W) als v. 200-203.
- p. 140 i 141. «Lo lliri de sant Antoni»: senyal a l'inici, i altres dues ratlletes al v. 5 i a l'últim (v. 22).
- p. 142 i 144. «Fra Ginebre»: senyal a l'inici i ratlla vertical vermella al costat de les tres últimes estrofes.
- p. 145. «Jacoponi»: senyal a l'inici i ratlla en vermell als vuit versos últims.
- p. 150. «La Immaculada Concepció»: ratlla vertical als v. 73 i 74, «com en les cordes d'espatllat salteri / encara hi aleteja un salm d'amor».

JACINT VERDAGUER, *Flors del Calvari*, Barcelona, Imp. Henrich y Cia, 1896 [3/3/61]. Enquadernació en tapa dura.

Dedicatòria:

Al gotxayre de Nuria, / D. Joan Maragall, / son admirador y amich / que no l'oblida, / Jacinto Verdaguer Pre.

Senyals i anotacions:

- p. 15, pròleg. «En tres monjoies [...] breviar»: al primer paràgraf, ratlla vertical en vermell, a la dreta.
- p. 124. «Açò digué... / fet una brasa» «Contrició»: ratlla vertical vermella.
- p. 137. «Sum vermis»: ratlleta vermella a continuació del vers «Escombreu mes petjades en l'altura».
- p. 138. Senyal «+» en vermell, a continuació del vers «d'hon ha sortit, *sum vermis et non homo*» del poema «Sum vermis».
- p. 208, índex:

<u>1a.</u>	2a. mes plàula (?)
5	108-110-120-124-125
15	133-136
19	
25	32-40-42-45-48

 s'estimula al sofriment bellament fins

y á la humilitat
52
56
58
60
74 y 75
86
96

JACINT VERDAGUER, *Jesús infant*, Barcelona, Llibr. Bastinos, 1896 [3/3/86].

Dedicatòria:

Sia Jesus amat de tots los cors. / Al amic poeta / D. Joan Maragall / ab qui sia avuy y / sempre / JESÚS INFANT / Vigilia de son Naxement / 1895 / Jacinto Verdaguer Pre.

JACINT VERDAGUER, *Santa Eularia*, Barcelona, Fco. X. Alrés, 1899 [2/1/26].

Dedicatòria:

Al inspirat poeta y bon amich, / D. Joan Maragall, / Jacinto Verdaguer Pre.

Anotacions:

- a la pàgina de la dedicatòria, en llaipsis blau, hi ha els següents números: 11 - 16 - 28 á 30.

JUSTIN PEPRATX, *L'Atlantide...* (trad. français), Montpellier, Imp. Centrale Midi, 1900 [3/3/50].

JACINT VERDAGUER, *Ayres del Montseny*, Barcelona, Fidel Giró, 1901 [3/3/62]. Enquadernació dura, amb el lloim de pergami i una part de la portada i tapa de darrere amb un paper de puntets de color.

Dedicatòria:

Al poeta de les Visions / D. Joan Maragall, / son admirador y amich, / J. Verdaguer Pre.

JACINT VERDAGUER, *Flors de Maria*, Barcelona, Estampa Casa Caritat, 1902 [3/3/54]. Enquadernació en tapa dura.

Senyals:

- p. 19. Senyal en blau: «La primavera», «Estira'ls bracets [...] capciró axeca».

- p. 25. Cinc ratlletes en blau: «La Rosa de Gericó», «y ab claror del Verb / la Verge resplandía».
- p. 27. Paraula en llapis blau: «Lo Gessamí», escriu «perfumada».
- p. 117. Senyal «\» en blau al títol: «Lo noy de l'Ave Maria».
- p. 131. Senyal «\» en blau al títol: «Lo mirambell y l'alfábrega».
- p. 136. Senyal «\» en blau al títol: «Los tres lliris».

JACINT VERDAGUER, *Excursions*, Barcelona, Bib. Pop. L'Avenç, 1904 [3/1/40].

JACINT VERDAGUER, *Cantic dels cantics, precedit de Els Jardins de Salomé*, Barcelona, Tip. L'Avenç, 1907 [3/3/55].

JACINT VERDAGUER, *Prosa florida*, Barcelona, Bib. Pop. L'Avenç, 1908 [3/1/71].

JACINT VERDAGUER, *Viatges*, Barcelona, Bib. Pop. L'Avenç, 1903 [3/1/31bis]. Enquadernació nova.

Anotacions:

Darrere el llibre en llapis:

35 - Sort. Caunterets - 10'54

Ariv. Lourdes - 12'39

48 - Sort. Lourdes - 1'35

Arriv. Bayonne - 4'13

55 - Sort. Bayonne - 4'28

Ariv. S. Sebastian - 6'17.

QUADERNS

fjm

**FUNDACIÓ
JOAN
MARAGALL**

CRISTIANISME I
CULTURA

Editorial Claret

